

KÜLTÜRLERARASI KARŞILAŞMALARIN UZAK İHTİMALİ: SİĞINMACILIK DENEYİMİNDE GAZİANTEP ÖRNEĞİ

Hatice Şule OĞUZ¹

Özet:

Sığınmacılık, ağırlıklı olarak makro ölçekte ele alınan ve gündelik hayat ölçeği göz ardı edilen bir deneyimdir. Ancak zorunlu göç, sadece devletlerin sınırlarını ilgilendiren bir konu değil, gündelik hayatta sıradan insanların deneyimledikleri bir süreçtir. Bu çalışmada, Türkiye’de sığınmacılığın, gündelik hayatta kültürlerarası iletişim bağlamında nasıl deneyimlendiği incelendi. Çalışma iki temel soru ekseninde yürütüldü. Bu sorulardan ilki, Türkiye vatandaşı olarak tanımladığım yerleşik, ülke sınırlarının ötesinden zorunlu göçle gelen yabancıya ilişkin algısının ne olduğuydu. İkincisi ise, gündelik hayatta farklı kültürlerden gelmiş sığınmacılar ve yerleşik arasındaki kültürlerarası iletişimin nasıl deneyimlendiğiydi. Bu soruların yanıtları, yerleşik yabancı algısındaki banal milliyetçilik ve farklı kültürel grup üyelerinin gündelik hayattaki iletişimlerini, kültürlerarası karşılaşmalar, sosyal ilişki ağları, kültürlerarası iletişimin sınırlılığı, kültürlerarası iletişimde belirsizlik ve kaygının rolü çerçevesinde araştırıldı. Türkiye’ye gelen sığınmacılara İçişleri Bakanlığı’nca mecburi ikamet yeri olarak gösterilen şehirlerden biri olan Gaziantep’te, 20 Temmuz – 20 Aralık 2011 tarihleri arasında yürütülen alan araştırmasında, katılımlı gözlem, informal görüşme ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılarak, (hem sığınmacılar hem de yerleşik olmak üzere) alanın özneleriyle birlikte niteliksel veri üretildi.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Gündelik Hayat, Kültürlerarası Karşılaşmalar, Banal Milliyetçilik, Sosyal İlişki Ağları, Belirsizlik ve Kaygı, Gaziantep.

1 Dr., Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü.
e-mail: h.suleoguz@yahoo.com.

The Remote Possibility of Intercultural Encounters: The Case of Gaziantep in the Light of Asylum

Abstract

Being an asylum seeker is an experience dealt in macro level and everyday life aspect is ignored. Yet, forced emigration is not only a subject related to boundaries of governments but also a process experienced by ordinary people in everyday life. This study studies the experience of being an asylum-seeker in everyday life in the context of intercultural communication in Gaziantep. The study mainly focused on two questions: the perception of residents (defined as Turkish citizens) about the foreigner who is coming from abroad as a result of forced migration. And how was the intercultural communication between those asylum seekers coming from different cultures and residents experienced in everyday life? The answers of these questions were examined within the framework of the residents' perceptions of the foreigner in the context of banal nationalism, and the communication between the members of different cultural groups in everyday life in the contexts of intercultural encounters, social intercourse networks, the restraints of intercultural communication and the role of uncertainty and anxiety in intercultural communication. The fieldwork of the study was conducted between 20th July and 20th December 2011 in Gaziantep, which is a designated satellite city for the asylum seekers coming to Turkey by the Ministry of Interior. The methodology used for the paper is participatory observation and informal and in-depth interviews both with the residents and asylum seekers.

Key words: Forced Migration, Everyday Life, Intercultural Encounters, Banal Nationalism, Social Intercourse Networks, Uncertainty and Anxiety, Gaziantep.

“İltica etmesinin bir mutsuzluk olduğunu her zaman için kesin bir gerçek gibi kabul etmişti. Ama o anda, bunun daha çok bir mutsuzluk yanılması, insanların bir sığınmacıya bakış tarzının doğurduğu bir yanılma olup olmadığını soruyor kendine” (Kundera, 2007, s. 20).

Giriş

Göç, sıklıkla medyadaki, edebiyattaki, sinemadaki ve akademik çalışmalarda temsillerinde büyük trajedi anlatılarına konu olur. Elbette görece mutlu göçler de var, kişilerin zorunda kalmadığı göçler bunlar genellikle. Zorunlu göç durumunda ise, yine sıklıkla, bu deneyimin sığınmacı aktörleri rakamdırlar; yani, her büyük anlatıda olduğu gibi görünmezler. Bu nedenle olsa gerek zorunlu göç politikaları, uluslararası sözleşmeler insanlardan çok sınırları, devletleri ve güvenliği merkeze alır. Bu anlatılarda bir olgu olarak göç, göç edenlerden daha görünürdür. Göçmenler, sığınmacılar bu anlatının öznesi olamaz; bu anlatıda eyleyen özne göç olgusudur. Bu bakış açısı, zorunlu olarak göç eden sığınmacıların öznel deneyimlerini görmezden gelmekte ısrarcıdır.

Zorunlu göçün; (i) göçe zorlayan nedenler, (ii) geçilen ülke sınırları, (iii) evrensel insan hakları ve ulus-devletlerin çıkarları arasındaki gerilim üzerinden tartışılabilir gelmesi onun süreçliliğini örtüyor ve vaka olarak görülmesine, ele alınmasına yol açıyor. Belki de bu nedenle Van'ın Çaldıran sınırından Türkiye'ye girmeye çalışırken yedi sığınmacının donarak hayatını kaybetmesiyle (<http://www.trtturkcom/haber/umuda-yolculuklari-trajediye-donustu-130212.html>), Libya açıklarında gemilerinin batmasıyla 700 sığınmacının ölmesiyle (<http://www.milliyet.com.tr/700-multeci-akdeniz-de-boguldu/dunya/detay/2046682/default.htm>), İtalya'nın Lampedusa Adası açıklarında 366 sığınmacının hayatını kaybetmesiyle (<http://tr.euronews.com/2014/10/03lampedusa-faciasinin-uzerinden-bir-yil-gecti/>) ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından “çatışmaların başlangıcı olan Mart 2011'den bu yana 2,3 milyondan fazla insan Suriye'yi terk etti ve bu, yakın tarihte görülen en büyük toplu mülteci akınıdır” (<http://www.unhcr.org.tr/?content=417>) ifadesiyle tarihe not düşülen zorunlu göç deneyimleri; hafızalarımızda, gündemimizde ve vicdanlarımızda kolayca yer bulurken, 2015 yılı itibarıyla 16 yıldır Türkiye'de üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen Afgan sığınmacı Refahet ve eşi Beşareddin'in

hikayeleri² bir türlü görüş alanımıza giremediği için büyük anlatının içinde de kendine yer edinemez.

Oysa göçün gerçek insanlar tarafından deneyimlenen bir süreçliliği vardır. Göç, bir insanın basitçe kaynak ülkeden çıkıp hedef ülkeye varması olmadığı gibi geçilen sınırlar da basitçe ülke sınırlarına indirgenemez. Ülkeyi terk ediş aynı zamanda gündelik hayatınızı, *habitusunuzu* da terk etmeniz anlamına gelir. “*Somutlaşmış, bedene dönüşmüş*” bir toplumsallık olarak *habitus* kişinin “*içinde bulunduğu, doğrudan anlam ve çıkarla dolu olarak algıladığı ev*”idir (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 119). Zorunlu göçle insanlar, evlerini terk etmeyi ve içinde doğrudan anlam ve çıkar bulmakta zorlandıkları yeni bir kültürün içinde yeni bir ev kurmayı deneyimlerler. Bu süreç aynı zamanda kültürel sınırların da geçildiği, ihlal edildiği, genişletildiği, yeniden şekillendirildiği gündelik hayatın yeniden kurulması zorunluluğuyla ilgilidir.

Alan araştırmamı yürüttüğüm 2011 yılında, şehrin en işlek merkezlerinden birinde yaşamalarına rağmen varlıklarından pek de haberdar olunmayan,

2 “Bizim memleketteki bir tarla meselesi yüzünden Beşareddin’i öldürmek istediler. O yüzden geldik zaten buraya da. BM bizi Van’a gönderdi ama orada da bulmuşlar izimizi, bizi sormuşlar birilerine. Her neyse, bize bu haberi getireni de yanımıza alıp emniyete gittik, durumu anlattık. Emniyet bize merak etmememizi söyledi. Ama onlar durmadılar ki, bir süre sonra tehdit telefonları gelmeye başladı. Emniyet yine merak etmememizi söyledi ama artık çocuğumu kaçırmakla tehdit ettikleri için çok korktuk. İnsan Hakları Derneği’ne gittik, onlar da bir sorun olursa hemen aramız için bir telefon numarası verdiler. En sonunda bir gün bizim büyük oğlan okuldan eve dönmedi. Çok telaşlandık, sanırsın öldüm. Hemen emniyete ve İnsan Haklarına falan haber verdik. En sonunda bir telefon daha geldi, ya tarlanın tapusunu bize verirsin ya da oğlunun ölüsünü şuradan alırsın diye. Ölse daha iyiydi. Emniyet de bir şey yapmayınca en sonunda tapuyu vermeye karar verdik. İşte Beşareddin gidip bir İran bileti kestirdi, onlara da haber verdi. Sonunda çocuğu bıraktılar çarşının ortasında bir yerde, biz de hemen karakola sığındık ama kaçırılanlar yakalanmadı. Yıl kaçtı işte 2008. BM’ye tekrar başvurduk, bu sefer bizi Antep’e gönderdiler. Geçen sene yine tehdit telefonları gelmeye başladı. Yine gittik emniyete, bu sefer buranın emniyetine. Yine merak etmeyin deyip gönderdiler bizi. Hangi numaradan aradığımızı da söyledik ama bir şey yapmadılar. Güpegündüz, yolun ortasında gelip Beşareddin’i bıçakladılar. Napardım ben ölseydi? Tam 4 gün komada kaldı, sandım ben de ömür kalmadı. [Bıçaklayanlara ne oldu sonra?] Yine yakalanmadılar. Benim ne borcum var Türkiye’nin devletine? On iki senedir bekliyoruz başka bir ülkeye gidelim diye. On iki senedir buranın ekmeğini yiyorum az ya da çok, şükretmek gerek. Ama beni korumayan devlete benim ne borcum olur? Artık beş kilodan fazlasını kaldırmaması yasak dedi doktor. Sıkça taşın suyunu çıkarırdı, şimdi bir bu tezgâha kaldık” (Refahet, Afgan sığınmacı, 03.10.2011).

pek de görünmeyen Afgan, Iraklı, İranlı sığınmacılar, Suriyeli sığınmacıların 2011 yılı sonu itibariyle kitlesel olarak Türkiye'ye geçmesi ve Afad'ın 2013 yılı verilerine (https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf) göre yaklaşık 32 bini kamplarda 90 bini kamp dışında yaşayan toplam 122 bin Suriyeli sığınmacının Gaziantep'e gelmesiyle ise görüş alanımızın iyice dışına çıktılar. Oysa, sığınmacıların deneyimlerini, gündelik hayatlarını yeniden kurma süreçleri çerçevesinde, taşıdıkları değiştirici gücü ortaya çıkarabilmek için görünür kılmak gerekir.

“Birey, ancak daha büyük kültürel bütünün bir parçası olarak kavranabilir. Dolayısıyla onun mikro-tarih anlayışı, makro-toplumsal bir bağlam olmaksızın ayakta duramaz” (Iggers, 2007, s. 107). Birer birey olarak habitusunu yitiren sığınmacılar makro-toplumsal bağlamın sağladığı dayanaktan yoksun kalırlar. Ancak bahsi geçen mikro-tarih anlayışı ile makro toplumsal bağlam arasındaki ilişki tek taraflı bir belirleme ilişkisi değildir; bu ilişki daha çok karşılıklılığı ihtiva eder. Başka bir deyişle makro-toplumsal bağlamın yokluğu mikro-tarih anlayışının yitimini değil her ikisinin de yeniden şekillenmesini ortaya çıkarır. Bu ilişkiyi üretim-tüketim-yeniden üretim döngüsü karakterize eder. Lefebvre'ye göre, örgütlenmenin alanı olan gündelik hayat *üretim-tüketim-üretim* döngüsünü takip eden bir kapalı devre haline gelmiştir. Ancak yine de devrenin kapanmasını engelleyen koşullar söz konusudur. Bu koşulların neler olduğunu anlayabilmek için de gündelik hayatı anlamamız gerekir; *“biz indirgenemez olanı gösterme işini üstlendik: devrenin kapanmasını engelleyen ve yapıyı çatlatan çelişkileri, itirazları”* (Lefebvre, 1998, s. 79). Bu itirazlar, gündelik hayatın değiştirici gücünü besler. Bu bağlamda sığınmacılık deneyimini gündelik hayat ölçeğinde anlamaya çalışmak büyük anlatının hegemonyasına karşı direnişin ipuçlarını verecektir. Sığınmacıların gündelik hayatlarını yeniden kurma sürecini karakterize eden iki özelliği söz konusu: (i) Milliyetçi söylem, sınırın ötesinden gelen bir yabancı olarak sığınmacıyı açıkça bir güvenlik tehdidi olarak işaret eder. *Bir strateji olarak milliyetçiliğin gündelik hayattaki pratikleniş hali* (Canefe, 2007) olan *banal milliyetçilik* (Billig, 2002) ise sığınmacı ile yerleşğin gündelik hayattaki karşılaşmalarını ıralar. (ii) Farklı kültürlerden gelen insanların gündelik hayattaki karşılaşmalarının dinamikleri, diğer olası karşılaşmalardan farklı dinamiklere sahiptir. Bu karşılaşmaların bilinmeyi çöktür.

Göçün Gündeliği

Gündelik hayat üzerinde çalışmanın zorluğu ve gerekliliği aynı gerekçelere dayanır. Gündelik hayat, sıradan insanların alanıdır, bu nedenle büyük anlatıların yer aldığı tarih yazımında kendisine uzunca bir süre yer bulamamıştır. Yine aynı nedenle çalışılması gereklidir çünkü her gün yeniden üretilen bir doğaya sahiptir. Bütün insanların kaçınılmaz olarak içinde bulunması nedeniyle evrensel olduğu düşünülür ancak gündelik hayat, zaman ve mekân bağımlı olduğu için eşsizdir. Gündelik hayat bir yandan ilişkiselliğe dayandığı için bize en sosyal konumu işaret eder, öte yandan bireyin gündelik olanı deneyimleyişi onun yorumuna dayandığı için en bireysel konumdur. Başka bir ifadeyle, gündelik hayat bize *biricikliğin çoğulculuğunu* sunar. Her zaman her yerde ve sürekli göz önünde olduğu için son derece açıktır ancak tam da bu nedenle bir körlük alanıdır. Açık olduğu düşünülen bir alan olarak gündelik hayat, ideolojilerin doğallaştırılmasında son derece işlevseldir. Bu nedenle de var olan körlüğün irdelenmesi, doğal olduğu düşünülenin deşifre edilmesini de beraberinde getirecektir.

“Bir tasavvurun ortaya çıkışı ve yayılışı (salık verenler, eğitimciler ya da halka yayanlar tarafından sosyo-ekonomik teşvikin bir kodu olarak öğretilen, dayatılan tasavvurun) bu tasavvuru alıp, kendilerine uygulayacakların kullanım biçimleri üzerinde hiçbir biçimde belirleyici değildir. Bu tasavvurların, üretici değil uygulayıcı konumunda olan kullanıcılar tarafından hangi yönlerde saptırıldıklarını incelemek gerekmektedir. Bu durumda, algılayabileceğimiz sadece, imgenin ilk üretimi ile bu üretimin kullanım süreçlerinin ardında gizlenen ikinci üretimi arasındaki ayrım ya da benzerliktir” (De Certeau, 2008, s. 46).

Göç sürecinin içinde üç özne tanımlayabiliriz: (i) göç veren ülke, (ii) göç eden insanlar ve (iii) göç alan ülke. Zorunlu göçe ilişkin ortaya koyulan egemen tasavvurun, göçü, göç eden insanlardan daha fazla önemsemesinin temelinde bu süreci göç veren ülke ve göçü deneyimleyen sığınmacı özne açısından değerlendirme konusundaki isteksizliği yatar. Bu açıdan, egemen tasavvurun göç alan ülkenin çıkarını öncellediğini ve göçü düzenlemekten ziyade engellemeyi hedeflediğini; bu nedenle de göçü sürecin tüm özneleriyle birlikte okumakta başarısız olduğunu söyleyebiliriz. Bu tasavvurun bakış açısına göre sığınmacılar, sınırın ötesinden gelen ve güvenliği, birliği, huzuru, rutini bozma tehlikesi olan yabancılar olarak sürecin nesnesidir. Böylesi bir tasavvur bir yandan

milliyetçiliği doğallaştırırken öte yandan da evi terk etmek ve yeniden kurmakla ıralanan göçün gündelik hayat deneyiminin görünmezliğini meşrulaştırır.

Evinden ayrılmak, sadece toprağı, aileyi, arkadaşları ya da alışkanlıkları terk etmek anlamına gelmiyor, evden uzaklaşmak aynı zamanda arkasında hayata/dünyaya dönük bakış açısını da bırakmak anlamına geliyor. Bourdieu'nun, Cezayir ile ilgili çalışmasına dair yorumu, evi terk etmenin ne anlama geldiğini güzel bir şekilde anlatıyor:

“Cezayir’de gözlemleyebildiğim, kendilerini ‘kapitalizm-öncesi’ habituslarla, ‘kapitalist bir evren’e atılmış bulan insanlar aklıma geliyor. Ayrıca, devrimci türden tarihsel durumlarda nesnel yapılardaki değişim öyle hızlı olur ki, zihinsel dünyaları bu yapılar tarafından şekillendirilmiş olan eyleyiciler kendilerini birdenbire geri kalmış bulurlar, deyim yerindeyse, zamana aykırı ve anlamsızca davranırlar, (...) boşlukta kalırlar” (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 122).

*“Bourdieu için gündelik hayat, özneliğin nesneliğini anlamaya, yani mekânsal-uzamsal-bedensel olarak şekillenen bir hayat biçiminde, nesnel olarak şekillenen ‘alanın’ sınırlarını görmeye imkân veren bir kavram”*dır (Kentel vd., 2009, s. 15). Bireyin ilişkileri veya faaliyetleri üzerine odaklanan gündelik hayat çalışmalarından farklı olarak Bourdieu, bireyden daha çok bireyi toplumsal olarak kuran ortak tarih üzerine yoğunlaşır ve *“istatistiksel olarak insanların çoğunun, başlangıçta habituslarını şekillendiren durumlara uygun durumlara karşılaşmaya, yani yatkınlıklarını pekiştirecek deneyimler yaşamaya mahkûm olduklarını”* (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 126) öne sürer. Bu yaklaşım Bourdieu'nun yapısalcılıkla eleştirilmesine neden olsa da O, nesnel ve öznel arasındaki diyalektik ilişkiyi savunduğunu vurgulamış ve toplumsal olanın sadece yapısalcı ya da sadece inşacı bir okumaya maruz bırakılmasını bütün çalışmalarında reddetmiştir (Wacquant, 2007, s. 61).

Gündelik hayatlarımızdaki ritimlerin hem oluşturulan hem de zaten var olan karakterini, Bourdieu'nun *habitus* kavramında da görmek mümkün. Bourdieu'nun bir yatkınlıklar sistemi olarak tanımladığı *habitus*, *“hem kendiliğinden olan pratikleri doğuran ilkedir hem de bu ilkenin devamını sağlayan pratiklerdir”* (Demren, 2007, s. 16). Bourdieu'nun bütün çalışmalarının karakterini oluşturduğunu ileri sürebileceğimiz, dikotomilerle düşünmeyi reddeden bakış açısı *habitus* kavramına da

içkindir. Bourdieu'nun *habitus* kavramının hem verili hem inşa olanı imlemesi de bir karşıtlığı işaret etmez. Aksine, toplumsal olanın nesnel ve öznel boyutlarının birbirinden bağımsız olamayacağını vurgular. "*Habitus kelimenin tam anlamıyla, ne tam olarak bireyseldir ne de davranışları tek başına belirler; buna karşın, eyleyenlerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizma, eyleyenlerin çok çeşitli durumlarla başa çıkmasını sağlayan bir strateji üretme ilkesidir*" (Wacquant, 2007, s. 27).

Marshall'ın, *Sosyoloji Sözlüğü*'nde yaptığı tanımlamaya göre *habitus*, "*toplumsal yapılar ile toplumsal pratik (ya da toplumsal eylem) arasındaki bağı oluşturan bir dizi edinilmiş düşünce, davranış ve beğeni kalıpları için kullanılan, yapısal eşitsizliğe kültürel açıdan yaklaşmayı sağlayabilecek bir temel sunan ve eylemlilik üzerine odaklanmaya olanak tanıyan bir kavramdır*" (Marshall, 1999, s. 291). Yine de *habitus*, tanımlanmış bir kavramdan çok, sosyolojik bir eğilimi, bir bakış açısını imliyor. Bu nedenle, *habitusun* Bourdieu'nun, dikotomilerle düşünmeyi reddeden sosyolojik düşünme sistematiğinin ortaya çıkardığı bir bakış açısı olduğunu söyleyebiliriz. Bourdieu'nun farklı bağlamlarda farklı şekillerde tanımladığı *habitusu*³ anlamı sabitlenmiş bir kavram olarak düşünmektense genel olarak kavramın özelliklerinden bahsetmek daha anlamlı olacaktır.

"*Bireysel olanın, hatta kişisel, öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymak*" (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 116) anlamına gelen; yani, toplumsallaşmış bir öznellik olan *habitusun* temel özelliklerinden biri, tarihin yapıcısı olan bireylerle pratikleri arasındaki ilişkiyi bütünselliği içinde ve zaten edinilmiş olan davranış, düşünüş ve tutumlar aracılığıyla açıklamasıdır. Bourdieu'ya göre insanların eğilimleri,

"Sürekli özel toplumsal koşullar ve koşullanmalara maruz kalınarak, dışsal kısıtlamalar ve imkânlar içselleştirilerek kazanılır. Her birey ortak matrisin kendine has bir biçimine sahip olsa da, bu durum onların benzer deneyimler yaşayan insanlar tarafından paylaşılması anlamına gelir bu nedenle, bireyler ulusallık, sınıf, cinsiyet vb. konularda doğal olarak kendilerini 'evde' hissederler" (Wacquant, 2007, ss. 61-62).

3 "*Bourdieu, [habitusu] farklı biçimlerde 'yapının ürünü, pratiğin üreticisi ve yapının yeniden üreticisi', 'tüm seçimlerin seçilmemiş ilkesi' veya 'düzenli doğaçlama' ve davranışın 'şefsiz orkestrasyon'una izin veren 'pratiği-birleştiren ve pratiği-üreten ilke' olarak tanımlar.*" (Wacquant, 2007, s. 62).

Habitusun bir diğer özelliği “yerleşik sabit bir ilke değil, bir yandan belirli eylemlilikleri ortaya çıkaran üretken ancak aynı zamanda kendisi de bu süreçte belirli bir mantık çerçevesinde sürekli değişip, dönüşen yani üretilen bir oluşum olmasıdır” (Yüce, 2007, s. 34). Üçüncü bir özelliği de yeniden üretimdir; başka bir deyişle, habitus, kendini üreten koşulları yeniden üretme eğilimindedir: “geçmiş etkiler ve mevcut uyaran arasında dolaymlanan habitus, aynı anda kendini üreten kalıplaşmış toplumsal güçlere göre yapılanır ve yapılaştırır.” (Wacquant, 2007, s. 62).

Habitusun, bu çalışma açısından oldukça önem taşıyan bir diğer özelliği de içerdiği illusio'dur. Bourdieu'nun kendini vermek, oyuna girmek ve oyuna kaptırmak şeklinde tanımladığı illusio, katılma ve hem varsayılan hem de üretilen özgül çıkar nosyonlarını tartışmaya katar (Bourdieu ve Wacquant, 2003, ss. 104-105). Illusio kavramı üretilen strateji, kural, prosedür vs.'nin tüketicileri tarafından, kendi çıkarları doğrultusunda, yeniden üretimini içerir: “Toplumsal eyleyiciler, ancak kurallara uymaktaki çıkarları, uymamaktakinden daha büyük olursa kurala uyarlar.” (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 103). Bourdieu, çıkarı, kayıtsızlığın karşısına koyar. Kayıtsızlık ise illusio'nun olmaması durumunu, oyunun motive etmemesini ifade eder; kişi, oyunlar arasında bir fark görmez, tercihsizdir. Nesnel olarak belirlenmiş alan, belirli bir toplumsallığa karşılık gelir ve çıkar nosyonu da bu alana dahildir:

“Çıkarı olmak (ilgilenmek) belirli bir toplumsal oyunun bir anlam taşıdığını, kazanılıp kaybedileceklerin önemli ve peşinde koşulmaya değer olduğunu kabul etmektir. (...) Her alan, özgül bir çıkar biçimini, oyunda kaybedilip kazanılacakların değeri konusunda sözsüz bir kabul olarak ve akarı yöneten kurallara pratik hâkimiyet olarak özgül bir illusio'yu oluşturur ve harekete geçirir. Bunun yanı sıra, oyuna katılmanın içerdiği bu özgül çıkar, oyunda işgal edilen konuma göre (ezen ile ezilen ya da gelenekçi ile sapkın), her katılımcıyı o konuma getiren yürüğe göre değişiklik gösterir.” (Bourdieu ve Wacquant, 2003, ss. 105-106).

Göçe zorlayan koşullar oluştuğunda, oyuna katılma inisiyatifini kullanmak kendini dayatan bir durum olmasının yanı sıra birçok riski göze almayı gerektiren bir tercihtir. Göç süreci boyunca, belirlenmiş olan uluslararası prosedüre uyup uymamak, Bourdieu'nun bakış açısıyla, sığınmacının çıkarını nerede daha çok gördüğüne bağlı olacaktır. Bunun yanı sıra, çıkarının sınırını belirleyen de alanın koşullarıdır; illusio'nun

yaratıcı olmaktan çok üretici bir kapasiteye sahip olmasının anlamı budur. “*Öznel beklentilerin ve nesnel şansların diyalektiği, toplumsal dünyanın her yerinde iş başındadır ve çoğu zaman, birincilerin ikincilere göre ayarlanmasını sağlama eğilimi gösterir.*” (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 121). Bourdieu’nun bu tespitini, zulüm ve ölüm korkusuyla ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişilerin, kaçmak için seçtiği yollarda da görebiliriz.

Sığınmacılar nasıl *habitusundan* kopmayla tanımlanıyorsa, göçle geldikleri kültürel doku da kendi yerleşikliğinin ürettiği *habitus*la tanımlanır. Buradan bakıldığında sığınmacı ve yerleşimin ilişkisinin başka gerilimler de içerdiği ortaya çıkacaktır: yerleşik açısından da, kendisi için tanımlı olan, anlam verebildiği *habitusuna* karşı tehdit olarak algılayabileceği *yabancı* ile gündelik hayattaki karşılaşma, *sorun* haline gelebilir. Yerleşimin *doğallıkla var olan habitusunun* süregidişini değiştirebilecek bir yabancı olarak işaret edilen sığınmacının bekleme sürecinde sosyalleşmesi, diğer insanlarla etkileşime geçmesi de yerleşik tarafından bir dirençle karşılanabilir. Hakkında bilinmezlerin ve belirsizliğin olduğu sığınmacılar, yerleşikte güvensizliğe yol açabilir. Hatırlanırsa kültürlerarası karşılaşmalarda “belirsizlikten sakınma”nın belli ölçekleri vardır. Sakınımın en yüksek olduğu örnek durumların temel sonuçlarından biri ise milliyetçilik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi etkileşime şiddetle kapalı toplumsal duygu durumları üretebilmektedir. Bir yanda kültürlerarası karşılaşmalar kimlik ve aidiyet algılarında milliyetçi tutumları kışkırtırken, öte yandan küreselleşme ve ulusötesi etkileşimlerle karakterize olan içinden geçtiğimiz bu dönem de toplumlarda köktenci ve milliyetçi duyguları tetikleyen etkiler üretebilmektedir. “*Değişim temposunun çok yüksek olduğu bir zaman diliminde, hiçbir cemaat mutlak olarak kalmıyor; sağlam bir korunak sağlamıyor. İşte tam da bu nedenle, milliyetçilik, güvensizlik ve tedirginlik karşısında açıklayıcı makro bir strateji olarak yeni bir ev sunma iddiasıyla başvurulan bir referans haline geliyor.*” (Kentel vd., 2009, s. 189). “*Tekinsiz*” yabancıların karşısında milliyetçiliğin konumlan(dırıl)ması, sınır ötesinden gelen sığınmacıya ilişkin bir yabancı düşmanlığına dönüşebilmektedir.

Yukarıda da belirttiğim gibi Bourdieu, oyuna katılmanın içerdiği çıkarın işgal edilen konuma göre, örneğin ezen ya da ezilen olma durumuna göre değişiklik göstereceğini belirtirken De Certeau da benzer bir şekilde bu konumlara dikkat çeker ve gündelik hayat çalışmasının amacını “bir ‘kültür’ oluşturan *operasyonları ekleme ve bağdaştırma usullerini*

açınsamak ve edepli bir üstü kapalılıkla tüketici ve *egemenlik altında olanlar* (ama bu pasif ya da uyumlu anlamına gelmemektedir) adı altında sınıflandırılan kullanıcılara özgü eylem modellerini gün ışığına” çıkarmak olarak belirtir (De Certeau, 2008, s. 44). Hegemonyaya koşut ya da karşı olan egemenlik altında olanlara özgü eylem modellerini ortaya koyabilmek için De Certeau, strateji ve taktik kavramlarını işe koşar.

“*De Certeau gündelik hayat pratiklerinin söylemleri aşan, ihlal eden ve zamanı-uzamı dönüştüren pratiklerine bakarak gündelik hayatın bir diğer yanına, yani farklılıkların ve değişimlerin alanı olarak gündelik hayata bakar*” (Kentel vd., 2009, s. 15). Gündelik hayatın içindeki değişimi ortaya koyabilmek için De Certeau, kurumsal, makro ve mekâna bağımlı olanla, bireysel, mikro ve zamana bağımlı olan arasında bir ayrım yapar. Bu ayrımı, kurumsal olanı “strateji”, bireysel olanı da “taktik” kavramsallaştırmalarıyla yapar:

“Strateji’den kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir ‘çevre’yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması, her şeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulur. Taktik, mekânsız olduğu için, zamana bağımlıdır ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için de sürekli tetikte. Taktik, kazançlarını muhafaza edemez. Sürekli olarak olaylarla oynamak ve bunları ‘fırsatlara’ çevirmek durumundadır” (De Certeau, 2008, ss. 54-55).

Strateji ve taktik arasındaki en ayırt edici fark, stratejinin mekân bağlamı, taktiğin ise zaman bağlamı içerisinde kendini tanımlıyor olmasıdır. Zaman bağlamı taktiği, her an tetikte olmakla karakterize ederken strateji; zamana bağlı olanı, yani değişken olanı sabitlemeye çalışır. Bu nedenle strateji ile taktik arasındaki ilişki bir karşıtlık ilişkisi değil bir mücadele ilişkisidir çünkü strateji ve taktik birbirine içkin kavramlardır. Gören göz olarak strateji, kendine bir yer belirler; olup biteni görebildiği, kontrol edebildiği aynı zamanda dışında durabildiği bir yer. Kurumsal olanı imleyen strateji, bu mesafelenişle “önceden kabul edilen iktidar yeri, dağınık güç ve yerler ve de totalleştirici söylemler arasında ilişki kurar; bu üç farklı alanı bir araya getirir ve her birinin üzerinde diğerinin sayesinde

hakimiyet kurar” (Kentel vd., 2009, s. 23).

Stratejiler, *“ait olunan bir mekân ya da bir kurum aracılığıyla korunan ve onları bu biçimde destekleyen erkle ilişkilerini, nesnel hesaplamalar ardına saklarlar”*ken *“taktikler bize, aklın, günlük mücadelelerden ve bu mücadelelere eklenen zevklerden ayrı düşünülemediğini gösterirler”* (De Certeau, 2008, s. 55). Dolayısıyla zaman bağlamı olan taktik, gündelik olanı imler. Üretim-tüketim ilişkisi çerçevesinden baktığımızda, kurumsal olan stratejinin üretiminin tüketildiği alan olarak gündelik hayat, içinde işleyen sayısız taktikle bir yeniden üretimin alanıdır:

“Aslında, yayılmacı, merkezci, gösterişli ve gürültücü, ussal bir üretimin karşısında tamamen farklı, başka bir üretim, ‘tüketim’ olarak nitelendirilebileceğimiz bir üretim biçimi yer almaktadır. Tüketim bir üretim biçimi olarak, kendine özgü kurnazlıklara sahiptir, fırsatlara göre parçalanıp ufalanır, kaçak avlandığı yerler vardır, gizli kapalıdır ama sürekli mırıltılar çıkarır. Sonuç olarak bu üretim neredeyse hiç görünmez çünkü kendisini, kendine ait ürünlerle gösteremez (ya da bunları sergilemek için kendine ait bir yer bulabilir mi ki acaba?); kendisini ancak kendisine dayatılanları kullanma sanatıyla ifade edebilir” (De Certeau, 2008, s. 106).

Taktikler, radikal değişikliklere neden olmazlar; söz konusu olan stratejinin olağandışı bir yorumu değildir. Taktikler, gündelik hayatımızdaki alışkanlıkların, tutumların, eylemlerin içindedir. Sıradışı durumlarda başvuru bir referans değil; aksine gündelik hayatın rutinlerine içkindirler. *“Taktikler (...) bütün karmaşıklığıyla, ancak bütün birikimiyle ve yılların, yüzyılların hafızasıyla gündelik hayatın kendisidir; yürümek, yemek, içmek, konuşmak gibi pratikler ya da performanslardır.”* (Kentel vd., 2009, s. 23). Örneğin, Türkiye’ye sığınma başvurusunda bulunma süreci ile ilgili prosedürler⁴ belli bir stratejiye göre kurulmuştur.

4 Türkiye’de, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı Çalışma Genel Müdürlüğü, Yabancıların Çalışma İzinleri Daire Başkanlığı tarafından istenen belgeler, çeşitli iş kollarına göre bazı değişiklikler gösterse de genel olarak şu şekildedir: “Yabancıdan İstenen Belgeler: (i)Yurt içinden yapılacak başvurular için, Türkiye’de öğrenim amacıyla verilen ikamet izinleri hariç olmak üzere, müracaat tarihinde geçerli en az altı ay süreli ikamet tezkeresi örneği, (ii) çalışma izni talebinde bulunan yabancıdan istenen ikamet tezkeresi olmaması halinde ise, yabancıdan istenen yurt dışında uyruğunda bulunduğu veya daimi ikamet ettiği ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti temsilciliklerine iş sözleşmesi veya şirket ortaklığını gösterir belge ibrazı ile çalışma izin ve vize başvurusu yapılması zorunludur.

Bu stratejiye göre, İçişleri Bakanlığı tarafından, sığınma başvurusunda bulunan kişilere, ikamet etmeleri için belirli şehirler gösterilir. Bunlar arasında İzmir, İstanbul ve Ankara olmak üzere üç büyük şehir yer almaz. Ancak özellikle iş bulma olasılığının daha fazla olduğu düşüncesiyle bazı sığınmacılar bu üç büyük şehirden birinde illegal olarak ikamet etmektedirler. Türkiye’de sığınmacıların bir işte çalışabilmeleri için gerekli prosedürler o kadar ayrıntılı ki kanuni olarak bir çalışma yasağı olmasa da kayıtlı olarak bir işte çalışabilen sığınmacı sayısı oldukça azdır.

Bu bilgidен hareketle, strateji ve taktik arasındaki ilişkinin iki yönüne dikkat çekmek mümkündür. Öncelikle, sığınmacılar, kendi sosyal ağlarını da kullanarak, kayıt dışı iş bulma olasılığının daha yüksek olduğu üç büyük şehirden birine yerleşebilmektedir. De Certeau’nun kavramsallaştırmasıyla, sığınmacıların kullandıkları bu taktik, sadece var olan stratejinin (kayıtlı olarak çalışılabilecek iş bulmanın neredeyse imkânsız olması ve üç büyük şehirden birinde ikamet etmelerinin yasak olması) basitçe biryeniden üretimi, çıkarlarına göre yorumlanması değildir. Aynı zamanda, -ikinci yön olarak- bu taktikler var olan stratejiyi bozar ve stratejinin yeniden uyarlanması dayatır. Bu uyarlanma, sığınmacılara ikamet etmeleri için gösterilen şehirlerde çeşitli istihdam olasılıklarının yaratılması, maddi yardımların artırılması, çalışma izninin daha kolay bir prosedüre bağlanması olabilir. Ancak bu uyarlanma sürecinde, var olan stratejinin işlerliği için kurumsal düzeyde (stratejinin üretildiği yerde) çeşitli taktiklerin devreye girdiğini söylemek yanlış olmaz. Başka bir deyişle, taktikle strateji arasındaki mücadelede, strateji de kendi taktiklerini kullanır. Çünkü De Certeau’nun da belirttiği gibi, “olanla idare etmenin bin bir türlü yolu vardır” (De Certeau, 2008, s. 103). Bu yollardan / taktiklerden biri de ev sahibi ülkede sığınmacılık deneyimine ilişkin görünürlüğün az olmasına, yabancıнын bir tehdit olarak algılanmasına göz yumulmasıdır. Her ne kadar strateji ve taktiklerin arasında bir mücadele ilişkisinden bahsetsek de bu ilişki, birbirlerini yinededikleri ve birbirlerinin elini güçlendirdikleri bir hal de alabilmektedir.

(iii) Türkçe tercümesi yeminli mütercim veya resmi makamlarca onaylı pasaport sureti, (iv) Türkçe tercümesi yeminli mütercim veya resmi makamlarca onaylı diploma veya geçici mezuniyet belgesi sureti, (v) mesleki hizmetler kapsamında mühendis/mimar/şehir plancısı olarak çalışma izni talep eden yabancıнын yukarıdaki belgelere ek olarak, yurt dışında yüksek öğrenim görmesi halinde 2547 sayılı Kanunun 3 ve 7/p maddeleri uyarınca, “Yurtdışı Yüksek Öğretim Diplomaları Denklik Yönetmeliği”ne uygun olarak alacağı “Diploma veya Geçici Mezuniyet Denklik Belgesi” Bkz. <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/yabancilar.portal?page=sektor&id=diger> Erişim tarihi 15.05.2015.

De Certeau'nun yaklaşımı, ulus-devletin büyük söylemlerinin, onun vatandaşı olan sıradan insan tarafından nasıl alımlandığı, kendi yorumlamasıyla nasıl yeniden üretildiği hakkında tartışmak için gerekli zemini sağlamaktadır. İnsanlar tarafından içselleştirilmesi istenen büyük söylemlerin, gündelik hayat içerisinde sıradan insanlar tarafından tüketilirken nasıl yeniden üretildiğine dair örneklerden biri de Türk milliyetçiliğidir:

“Tüketilerek yeniden üretilen Türk milliyetçiliği geniş bir taktikler dünyasına tekabül ediyor. Devreye sokulan bu taktiklerin arasında ‘takdir edilme’, ‘kendi olarak kalma’ isteği, ‘özsaygı’ arzusu yatıyor. (...) Strateji tarafından ‘adam yerine konmamış’ insanlar ve yanlarında taşıdıkları bellekler bugün, trajik bir şekilde, stratejinin gösterdiği hedeflerde düşman arıyorlar ve yaşadıkları travmaların intikamını alıyorlar; acılarını boşaltmak için o acıyı başkalarında görmek istiyorlar” (Kentel vd., 2009, ss. 294-295).

Sığınmacılar, sıklıkla göç kabul eden ülke insanlarından, toplumun sosyokültürel dokusu ile bütünleşmek açısından farklıdırlar. Âdet ve gelenekleriyle, dinleriyle, sosyal kurumlarıyla farklı olan toplumlardan gelebilirler. En basitinden genellikle farklı dilleri konuşurlar. Gündelik hayat ve kültürel pratikleri farklıdır. Fiziksel görünüş veya kıyafet tarzı olarak gözle görülür biçimde farklı olabilirler. Bazı göçmen grupları belirli iş kollarında yoğunlaşırlar ve düşük gelir grubundaki insanların yaşadığı yerlerde bir yaşam sürerler. Sığınmacılar, sığındıkları ülkede, özel yasal düzenlemelerle belirlenen ve geniş anlamıyla *yabancı* ve *vatandaş olmama* şeklinde kavramlaştırabileceğimiz bir statüye sahiptirler.

Bu bağlamda sığınmacılarla yerleşik arasındaki ilişkiyi birbiriyle ilişkili iki eksende görmek mümkün: (i) Yerleşimin sığınmacıları *tekinsiz* yabancılar olarak algılaması ve bu algının banal milliyetçilik ve yabancı düşmanlığıyla görünürlük kazanması. (ii) Sığınmacıların hem farklı kültürel anlam dünyasına sahip olmalarından hem de konumlarının tanımlanışından kaynaklanan belirsizliğin kültürlerarası iletişime ket vurma.

Kültürlerarası karşılaşma yabancıyla deneyimlendiğinde sürece içkin olan belirsizliği giderme çabası, karşıdakinin davranışına, tutumuna, eylemine, inançlarına, hissiyatına, öteki hakkında geriye dönük açıklamalarına yönelik proaktif tahminleri içerir. Bu tahminlerin temel motivasyonu, çıkarın, açıkça belirsizliği ve belirsizlikle ilişkili ortaya çıkan

kaygıyı gidermekte görülmesidir. Bu bağlamda belirsizlik, sürece içkinliği nedeniyle kültürlerarası karşılaşmalar bağlamında sığınmacıların ve yerleşimin gündelik hayatta başa çıkması gereken bir durumdur. Belirsizlik ve kaygıyla başa çıkma çabası bağlamında alanın öznelerinin ürettiği *taktikler*, karşılaşmalardan sakınmaktan diğerinin dilini öğrenmeye, kaçak yollarla sınır aşmaktan Türkiye vatandaşlığına geçmeye kadar geniş bir yelpazede okunabilir. Bu bağlamda, sığınmacılık deneyiminin belirleyenlerinden olan belirsizlik, gündelik hayatın akışı içinde üretilen *taktiklerin* de en temel motivasyonlarından biridir. İnsanlar,

“Kendilerine ait yorumsal kurguları başka insanların yaşantılarına yerleştirir ve sıklıkla da bu ikisini karıştırırlar. Çevremizde gördüklerimizi anlamlı kılma girişimlerimizde kendi tecrübelerimizi hareket noktası kabul edip kullanmak zorundayız elbette. Esasen, bunu yapamadığımız anlarda, yani bizim açımızdan bilinmeyen olanı bilinebilir olana tercüme edemediğimiz anlarda korkuya kapılma eğilimine gireriz”
(Cohen, 1999, s. 42).

Farklı kültürlerin karşılaşmalarındaki olası belirsizlik ve kaygının niteliği ve yoğunluğu, temel olarak diğerinin kültürünü bilmek, kültürel benzerlikler, diğerine ilişkin kalıp yargılar ve diğerinin dilini bilmek gibi etkenlerle ilişkilidir. Bunların yanı sıra, bu çalışma kapsamında kültürlerarası karşılaşma yerleşikle sığınmacı arasında olduğu için sığınmacıların Türkiye’deki bekleme sürelerinin belirsizliği de karşılaşmaların en önemli belirleyenlerindedir.

Sığınmacılarla Yerleşimin Karşılaşma Alanı Antep’in “Eski Garajlar”ı

Her ne kadar, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin genelinde dışarıya göç görülse de bölgenin en batısında bulunan Gaziantep, çevre il ve ilçelerden yoğun göç alıyor. Doğusunda Şanlıurfa, batısında Osmaniye ve Hatay, kuzeyinde Kahramanmaraş, güneyinde Suriye, kuzeydoğusunda Adıyaman ve güneybatısında Kilis illeri bulunan şehrin göçle tanışması ilk çağlara kadar uzanıyor. Şehrin ilk çağlardan itibaren, insan topluluklarının yerleşme ve uğrak yeri olması, temel olarak, Çin’den başlayıp Anadolu ve Akdeniz’den geçerek Avrupa’ya kadar uzanan Tarihi İpek Yolu’nun üzerinde bulunan coğrafi konumundan kaynaklanıyor.

“Şehrin, ilk uygarlıkların doğduğu Mezopotamya ile Akdeniz arasında bulunuşu, güneyden ve Akdeniz’den doğuya ve

kuzeye giden yolların kavşağında oluşu tarihine yön vermiş ve ilk çağlardan itibaren pek çok insan topluluklarına yerleşme sahası ve geçit yeri olmuştur. Bu özelliği, günümüzde Gaziantep'in Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük şehirlerinden olmasının da zeminini hazırlamıştır. (...) Kuzeyinde kendisinin de 19. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar idarî olarak bağlı bulunduğu Maraş, güneyinde aynı zamanda bir ticaret merkezi de olan Halep, doğusunda 17. Yüzyılın sonlarında aşiretlerin iskan merkezi haline getirilmiş olan Rakka eyaletlerinin ortasında ve etkisinde kalmış; batıda ise, İskenderun ve Payas gibi deniz bağlantılı iki yerleşim yeri ile, Fırat nehri arasında bir bağlantı merkezi olmuştur” (Çınar, 2000, ss. 7-8).

Günümüzde de coğrafi yönden GAP'ın giriş kapısı, sanayisi ve ticari hacmi ile GAP'ın merkezi olan ve %25'i tarıma elverişli ovalardan oluşan il, ekonomik yönden çevresindeki birçok ili etkisi altında tutuyor. Şehrin ekonomisi, temel olarak tarım, hayvancılık, sanayi ve ticarete dayanmakla beraber özellikle gelişmiş sanayisi Gaziantep'i bölgede ekonomik bir merkez haline getiriyor. Doğu ve Güneydoğu olmak üzere bölgenin tüm ürünleri şehrin sanayisinde işlenirken ürünlerin iç ve dış piyasalara sunulduğu pazarı da sağlıyor. Bölgede bulunan sanayi iş yerlerinin dörtte üçünden fazlası Gaziantep'te yoğunlaşıyor. Bu oran sağladığı istihdam olanaklarını da bölgenin ortalamasının oldukça üzerine çıkarıyor.

“Büyük oranda kendi taşrasından göç alan Gaziantep, son 30 yılda Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Kilis, Siirt ve Adıyaman gibi çevre illerin kırsal bölgelerinden de göç almaktadır. Kentin ekonomik gelişme hızı göç merkezi olmasının en büyük nedenlerinden biridir. (...) Kentte yaşayan her üç kişiden biri kente göç ile gelenlerden oluşmaktadır” (Geniş ve Adaş, 2011, s. 297).

Ancak, Gaziantep'in farklı kültürlerden oluşan toplumsal yapısı sadece iç göçten beslenmiyor. Gaziantep, 19.03.1982'de Resmi Gazete'de yayımlanan Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun'la bir kereye mahsus olmak üzere, serbest veya iskânlı göçmen olarak ülkeye kabul edilen Türk soylu Afgan ailelerin yerleştirildiği illerden birisiydi. Günümüzde de, Türkiye'ye zorunlu göçle gelen sığınmacılara İçişleri Bakanlığı'nca geçici ikamet izni verilen şehirlerden birisi olması dolayısıyla ülke sınırının dışından göç

almaya devam ediyor. Bu bağlamda Gaziantep'te bulunan sığınmacıların geldikleri ülkeler, Afganistan, İran, Irak, Filistin olarak çeşitleniyor.

Araştırmamı sürdürdüğüm İran Pazarı, namı diğer Eski Garajlar ve çevre mahallelerin ağırlıklı nüfus profilini, şehrin sığınmacılara gösterilen ikamet yerlerinden birisi olması dolayısıyla dış göçle gelen ve çevre il ve ilçelerden göç etmiş, çoğunluğu Kürt olan esnaf ve sakinlerin bulunması bağlamında da iç göçle gelen kişiler oluşturuyor. Bu profilin içinde ayrıca, sığınma talebinde bulunmayan, coğrafi yakınlıktan yararlanarak belirli periyotlarla ülkelerine giriş yaparak Gaziantep'te yaşayan ve ticaret yapan İranlı ve az sayıda Suriyeli de yer alıyor.

İran Pazarı'nda meşru geçim kaynağı ticaret. Caddenin "Gaziantep'in Laleli'si" olarak anılmasının asıl nedeni de daha önce Pazar'a alışveriş, ticaret ve çalışmak için gelenlerin Ruslar olması.

"Önceden (...), buraya Ruslar gelirlerdi ama bizim insanımızın öküzlüğü yüzünden kaçırdık o pazarı. Esnaf, Rusların hepsinin yollu olduğunu düşünüp öyle davrandı" (Mümin, yerleşik, 04.08.2011).

Kemal'in (yerleşik), daha önce caddede Rusların bulunmasına ilişkin ifadeleri Mümin'in Rus pazarını neden kaçırdıkları hakkındaki tespitini doğrular şekilde:

"Önceden Ruslar vardı pazarda. Mahalledeki otellerin hemen hepsinde fuhuş yapılırdı o zamanlar. Afedersiniz kadınlar tenlerini satarlardı. V. Otel'in sahibi mesela, bu işten zengin oldu adam. Antep erkekleri için ne derler bilirsiniz; Antep'li bir paralarına bir de uçkurlarına sahip çıkamazlarmış. Bu Rus kadınlar da işte, gündüz yelek falan satıyorlardı geceleri de fuhuş yaparlardı. Zaten onları burada tanıyan da yok; gecede 500 dolar kazanıyor, elbette ülkesine dönüp 3 kuruşa çalışmak istemez" (Kemal, yerleşik, 09.08.2011).

Günümüzde ise cadde esnafının müşteri kitlesi büyük oranda İranlılar. İlin Suriye'yle sınır komşusu olması, iki ülke arasındaki ticareti, bu ticaret de dolaylı olarak Gaziantep'te bulunan sığınmacıların ikamet için seçtikleri bölgeyi, geçim uğraşlarını ve o bölgedeki gündelik hayatı etkiliyor. Gaziantep'te bulunan neredeyse bütün sığınmacıların ikamet ettiği, birçoğunun da aynı zamanda çalıştığı yer olan İran Pazarı'nın bulunduğu Türkmenler Caddesi, şehrin merkezinde yer alıyor. "Eski

Garajlar” ve “Antep’in Laleli’si” olarak da bilinen İran Pazarı, adını, İran’dan Suriye’ye, Hz. Zeynep’in türbesine hacı olmak için giden insanları taşıyan çok sayıda yolcu otobüsünün bu sokakta mola vermesi ve yolcuların alışveriş yapmasından alıyor. İran Pazarı’nın içinde yer alan, otel olması planlanırken maddi nedenlerle vazgeçildiği için 2009 yılında pasaj olarak hizmet vermeye başlayan İran Pasajı’nda mağazası bulunan Malik bu yolculuğu şu şekilde anlatıyor:

“Mahalleden ve pasajdan alışveriş yapan İranlılar ortanın altı gelire sahip olanlar. Suriye’ye Hz. Zeynep’in türbesini ziyaret edip hacı olmaya gidiyorlar, dönerken de özellikle eşe-dosta hediye olsun diye buradan alışveriş yapıyorlar. Yolculukları yaklaşık 15-16 gün sürüyor. Zengin olanlar zaten niye otobüsle yolculuk yapsınlar, ya uçakla ya da kendi arabasıyla yolculuk yapıyorlar, alışveriş için de İstanbul’u, İzmir’i vs tercih ediyorlar. Otobüsle yolculuk edenlerin tek seçeneği burası, çünkü güzergâhları üzerindeki alışveriş yapabilecekleri tek yer burası. Otobüslerin her birinde birer de molla oluyor. 50 kişilik otobüsün yaklaşık 40-45’i zaten kadın. Onların yolculuk sırasında İslam’a aykırı bir şey yapıp yapmadıklarını denetlemek için her otobüste muhakkak bir tane de molla olması gerekiyor. Bu nedenle gelen yolcular rahat olamazlar, molladan korkarlar” (Malik, yerleşik, 11.08.2011).

Alan araştırmamı yürüttüğüm Temmuz – Aralık 2011 tarihlerinde, Suriye’deki, Ocak 2011’de başlayıp Mart 2011’de toplu gösterilere dönüşen ve Arap Baharı’nın bir parçası olarak görülen çatışmalar nedeniyle İran Pazarı’ndaki ticaret neredeyse durma noktasındaydı. Suriye’deki çatışmalar, İranlıların hac ziyaretlerini de kestiği için, Pazar en büyük müşteri kitlesi olan İranlıları kaybetmiş oldu (<http://www.gaziantephaberler.com/detay.php?id=5998>, <http://www.haberler.com/gaziantep-teki-iran-pazari-nda-in-cin-top-3814332-haberi/>).

“Geçen sene Temmuz’da Mart’ta biraz iş yaptydım, yalan yok. O da uzun sürmedi, normalde bir ay sürmesi lazım, üç gün sürdü, benim şansıma. [Neden?] Suriye’den dolayı, o zaman yeni başlamıştı. Hatta biraz o zaman daha beter abartılıyordu, Arap ülkeleri karışıyor diyorlardı. Yani kötü gidiyor diye korktular onlar herhalde, gelmediler. Yani normalde eşya satmaktan ölüyorsun burada, gerçekten para kazanmaktan rezil oluyorsun, gerçekten. Önceden Marlboro kaçakçılığı

yapardık, tır, tır, tır doldururduk tankeri var ya mal indirip doldurmaktan artık dedim yeter. En son amcam bile çıktı, 'yeter, yeter, getirmeyin yeter' diye. Gerçekten bak, 'yeter ya Allah belanızı versin, yeter' diyor ya. O kadar yoruluyorduk ki, yani 18 - 19 adam çalışıyorduk, yetişemiyorduk" (Baki, yerleşik, 11.10.2011).

"Bu mahalledeki işlerin durması birçok pazarı etkiliyor. Çok fazla döviz giriyor bu mahalleden iç piyasaya. Mahalle esnafı da malları İstanbul'dan, Denizli'den, Bursa'dan getiriyor. İşler burada durunca Türkiye'nin diğer yerlerinde de işler bozuluyor. O kadar çok döviz giriyor ki buradan piyasaya günlük olarak, 400.000 - 500.000 dolar günlük cirosu var bu Pazar'ın. Ben yaklaşık 20 - 30 yıldır bu Pazar'dayım, şimdiye kadar hiç maliyeden denetleme yapıldığını görmedim, işitmedim mesela. [Neden denetleme yapılmıyor?] Bu Pazar'ın sağladığı döviz girdisinin fazla olmasından dolayı. Bu para sadece mağazalardan yapılan satıştan gelmiyor. Kaçakçılık da var, mazot, çay, sigara" (Hamit, yerleşik, 11.08.2011).

Sığınmacıların da birçoğunun tezgâhtan satış yaparak ya da yerleşğin mağazasında tezgâhtarlık yaparak çalıştığı Pazar'da her ne kadar ilk başta sanki yerleşikle sığınmacılar bir arada çalışıyorlarmış gibi görünse de daha dikkatli bakıldığında görülen ince sınırlar birbirleriyle ticaretlerini, alışverişlerini ve iletişimlerini sınırlandırıyor. Yerleşik, çeşitli vesilelerle sığınmacıların varlığından rahatsız olduğunu dile getirirse de Pazar'da çalışan sığınmacı sayısı az değil. Ancak, bu nicel çokluk, ağırlıklı olarak, Pazar'ın çalışma koşullarından kaynaklanıyor.

"Bu Pazar, zor bir pazar. Yani şimdi, burada Antep'te yaşayan, diyelim ki, gelip de burada tezgâhtarlık yapacaksa, bir dükkânda çalışacaksa o kadar kolay değil. Başta dil bilmesi lazım. Bir İranlıyla Türk'ü, Türk çok farklı, yani davranış birimi olarak, yani ona nasıl davranacaksın? Aramızda kültür farkı var, ister istemez var, dil farkı var. Yani burada her Türk vatandaşı, diyelim ki her Antepli bir vatandaş gelip de, hani burada ne kadar tezgâhtarlığı kuvvetli olursa olsun buraya geldiği zaman bocalar yani. Ayı bir şey bura, bunun içinde yaşamak gerekiyor. Çalışma saatlerimiz çok farklı, mesela diyelim ki iş olduğu dönemlerde ta 24 saate kadar çalışabiliyoruz. Herkesin harcı değil" (Ahmet, yerleşik, 17.11.2011).

Suriye'deki çatışmalar başlamadan önce, Ramazan Ayı dışında sabah saat 4-5 gibi açılan ve gece 12-1'e kadar da açık kalan Pazar'daki mağazalar, yoğun dönemlerde hiç kapanmayabiliyor. Bu bağlamda çalışma şartlarının çok ağır olduğunu söyleyen Coşkun'un ifadesiyle, Pazar'da çalışmak "insanüstü bir güç gerektiriyor"⁵.

"Yeri geldiğinde 24 saat açık oluyor dükkânlar. İş olmasa da açmam ve burada oturmam gerekiyor. Çalışma şartları çok ağır, mahalle de iyi değil zaten. İnsan burada çalışınca bütün hayatı burası oluyor, hiç bir sosyal hayatı kalmıyor. Bakmayın burada mülteciler çalışıyor ama durumları hiç iyi değil. Bu kadar ağır bir işte 3 kuruşa çalışmaktansa hiç çalışmamayı tercih ettiği için Antep'liler, sığınmacılar yapacak iş bulabiliyor burada. Patron da sonuçta en az paraya çalıştırabileceği eleman ister" (Coşkun, yerleşik, 09.08.2011).

İran Pazarı'nın çalışma koşullarının da etkisiyle güçlü bir eril yapıya sahip olan araştırma alanımda, aşevinden yemek alanlar ve alışveriş için Suriye ya da İran'dan gelenler dışında kamusal alanda kadınların görünürlüğü yok denebilecek kadar az.

Türkmenler Caddesi'nden içerideki mahallere doğru gittikçe de sözünü ettiğim eril yapı değişmiyor. Bu bölgedeki nüfus, ağırlıklı olarak, eğitim ve gelir düzeyi düşük, çok çocuklu ailelerden oluşuyor. Gaziantep'in varoşu olarak tanımlanabilecek olan bu mahallelerin en göze çarpan özelliklerinden birisi de çok sayıda oto tamircisinin bulunması. Bu mahallelerde ikamet eden yerleşik ve sığınmacıların da rahatsız oldukları gürültü, boya ve tiner kokusu oto tamircilerinin varlığından kaynaklanıyor. Bu rahatsız edici ve sağlıksız koşullar bir yandan bu mahallelerde ikamet etmeyi zorlaştırırken bir yandan da bu koşullar nedeniyle ev kiralalarının düşük olması, sakinlerinin bu mahallelerde ikamet etmeyi tercih etmelerinin de nedeni oluyor.

Deneyimi Anlamak

20 Temmuz – 20 Aralık 2011 tarihleri arasında yürüttüğüm alan araştırmasında, alanın özneleriyle birlikte kullanmayı tercih ettiğimiz teknik, daha çok informal görüşmeler oldu. Gündelik hayatlarımızın içinde, hayatla ilgili sohbetler ederken anlamaya çalıştığım, milliyetçi söylemin yerleşikle sığınmacıların karşılaşmasında banal milliyetçilik olarak nasıl

5 09.08.2011 tarihinde Coşkun (yerleşik) ile çalıştığı mağazada yaptığımız görüşme.

yeniden üretildiği, sığınmacılık deneyimine ilişkin alandaki farkındalığın ne olduğu, gündelik hayatlarında yerleşikle sığınmacıların nasıl ilişkilendikleri, yerleşik ve sığınmacı açısından “sorun” olarak tanımlanan durumların neler olduğu, bu “sorun”ların alanın özneleri tarafından farklı kültürel gruplardan olmalarıyla ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceğiydi.

Sadece alanı betimleyen bir etnografik çalışmanın ötesinde, alanın öznelerinin sığınmacılığı ve kültürlerarası karşılaşmalarda yabancıyı nasıl algıladıklarını anlamaya çalıştığım için, daha önce de belirtmiş olduğum gibi, verilerin üretilmesinde nitel yöntem tekniklerinden katılımlı gözlem, informal görüşme ve derinlemesine görüşme tekniklerini kullandım. Ancak, verilerin büyük bir kısmı informal görüşmelerle üretildi⁶. Zorunlu olarak sınıraşırıgöç etmiş ve başka bir ülkeye sığınmış olan kişiler yiyip içmeye, barınmaya, alışveriş yapmaya, okumaya, yazmaya, para kazanmaya, televizyon izlemeye, uyumaya, uyanmaya, sokakta dolaşmaya, gündelik işlerini yapmaya farklı bir kültürün içinde devam eder, hatta bazen yeniden başlarlar. Bu nedenle, sınıraşırı zorunlu göçü, farklı kültürlerin bir arada bulunduğu gündelik hayat ölçeğinde ele almak, araştırmanın kültürlerarasılık bağlamında yürütülmesini gerekli kıldı.

Görmezden Gelme

“Onlar, vatanlarında savaş varken bir kadın gibi ve haysiyetsizce kaçmışlar, dolayısıyla vatan hainliği yapmışlardır!”
(Ekinci, 2015, s. 54).

Merkezi konumun ve İran Pazarı'nın bulunduğu Türkmenler Caddesi'nin bilinirliğine rağmen burada bulunan sığınmacıların az olan bilinirlikleri daha çok buldukları bölgeyle sınırlanıyor ve burada da sığınmacılar, “Şehrin gölge vatandaşları” (Canefe, 2015, s. 18) çeşitli şekillerde görmezden gelinebiliyor. Görmezden gelmek, sığınmacıların varlığından

6 Etnografik çalışmalarda alanın belirleyiciliği ya da başka bir deyişle “alanın kendini dayatması”, niteliksel yaklaşımlarca meşru görülebildiği gibi araştırmacının hükmediciliğini ve kontrolcülüğünü kırabilmesi bağlamında olumlanabilmektedir de. Benim bu çalışmada, bilginin nasıl üretileceğine dair benimsediğim yaklaşım araştırmacının araştırılardan veri elde etmesi değil de bilginin alanın özneleriyle birlikte üretilmesi oldu. Bu nedenle, alanın koşulları araştırma tekniğimi seçmemde belirleyici oldu. Alan araştırmam süresince ağırlıklı olarak informal görüşmeler yapmam hem benim hem de alanın öznelerinin tercihiydi. Ancak, bu teknik, araştırmacının yapılan görüşmeleri, ses kaydı ile değil de ardil bir şekilde ya da sonradan kayıt altına almasına dayandığından alıntılardaki “söyleyiş”ler araştırmacının hafıza süzgecinden geçmiş halleridir.

haberdar olmamaktan veya onların sığınmacı olduğunu göz ardı etmekten sığınmacılarla ilişkilennemeye veya başkalarının algısında ilişkilendirilmemeye özen göstermekten sığınmacıların görmezden gelinmesi gerektiğini düşünmeye kadar geniş bir anlam yelpazesine karşılık gelebiliyor. Orada olmaması gerektiği düşünülenin yok sayılması, “soğuk şiddet üreten stratejilerdir” ve görmezden gelinene yöneltilen bakış “herhangi bir karşılıklığı, iletişimi hedeflemez. Bakmak doğrudan bir denetleme ve sindirme edimidir” (Suner, 1999, s. 105).

Görmezden gelmenin başka bir hali de zorunlu göç etmiş olan bu kişilerin sığınmacı olduğunu göz ardı etmek; başka bir deyişle sığınmacılık deneyimini görmezden gelmek. Bu, hem ilgili kurumlar tarafından ortaya koyulan bir strateji olarak görünürlük kazanabiliyor, hem de yerleşikle sığınmacının gündelik hayattaki karşılaşmalarında. Örneğin, kayıt dışı çalışan sığınmacıları tespit etmek için zaman zaman denetleme yapan Gaziantep Yabancılar Şubesi'nin eğer çalışmak istiyorlarsa öncelikle çalışma izni almaları gerektiğini söylemesi, bir strateji olarak sığınmacılığın koşullarını görmezden gelmenin örneklerinden birini oluşturuyor. Mültecilere ücretli bir işte çalışma konusunda yabancılara uyguladığı muameleyi gösterme yükümlülüğü veren 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin taraf devletlerinden birisi olan Türkiye, bu yükümlülüğü sığınmacılar için yerine getirir; böylece Sözleşme tarafından ortaya koyulan bu stratejiyi kendi zorunlu göç politikaları içinde yeniden üretir. Ancak, zorunlu göç eden kişinin içinde bulunduğu koşullar, herhangi bir yabancı için bulunabileceği koşullardan farklıdır; bu nedenle sığınmacılardan yabancının ibraz etmesi gereken belgeleri⁷ istemek,

7 Türkiye'de, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Çalışma Genel Müdürlüğü, Yabancıların Çalışma İzinleri Daire Başkanlığı tarafından istenen belgeler: (i) Yurt içinden yapılacak başvurular için, Türkiye'de öğrenim amacıyla verilen ikamet izinleri hariç olmak üzere, müracaat tarihinde geçerli en az altı ay süreli ikamet tezkeresi örneği. (ii) Çalışma izni talebinde bulunan yabancıların geçerli ikamet tezkeresi olmaması halinde ise, yabancıların yurt dışında uyruğunda bulunduğu veya daimi ikamet ettiği ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti temsilciliklerine iş sözleşmesi veya şirket ortaklığını gösterir belge ibrazı ile çalışma izin ve vize başvurusu yapması zorunludur. (iii) Türkçe tercümesi yeminli mütercim veya resmi makamlarca onaylı pasaport sureti. (iv) Türkçe tercümesi yeminli mütercim veya resmi makamlarca onaylı diploma veya geçici mezuniyet belgesi sureti. (v) Mesleki hizmetler kapsamında mühendis/mimar/şehir plancısı olarak çalışma izni talep eden yabancıların yukarıdaki belgelere ek olarak, yurt dışında yüksek öğrenim görmesi halinde 2547 sayılı Kanunun 3 ve 7/p maddeleri uyarınca, “Yurtdışı Yüksek Öğretim Diplomaları Denklik Yönetmeliği”ne uygun olarak alacağı “Diploma veya Geçici Mezuniyet Denklik Belgesi” Bkz. <http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/yabancilar>.

bir strateji olarak sığınmacılığın koşullarını görmezden gelmek olarak okunabilir:

“Şube müdürüne durumu anlatmaya çalıştım; isteseler de çalışma izni alamayacağımızı, dosyalarımız BM’de olduğu sürece bu iznin verilmeyeceğini, ayrıca kendilerinin ceza kesmeye yetkilerinin olmadığını, açık kanunları okumaları gerektiğini söyledim. Kendi kanunlarını bilmiyorlar” (Sadi, Afgan sığınmacı, 31.10.2011).

Yerleşğin, sığınmacılığın koşullarına ilişkin bilgi ve farkındalığının az olması, görmezden gelme stratejisinin gündelik hayat ölçeğinde bir taktik olarak yeniden üretilmesinin sonucu olarak ortaya çıkar:

“Sığınmacıların burada yaşadıkları önemli bir sıkıntı yok. Sadece aralarından bazıları herşeyi kendilerine sıkıntı edebiliyorlar dedi” (Mahmut, yerleşik, 26.07.2011).

“Bazılarına iş buluyoruz ama gitmiyorlar. Bilmiyorum ki belki iş ağır geliyordur. [Benim, “kendi ülkelerinde yüksek eğitim almış olanlar var, belki vasıfsız işçi gibi çalışmak zor geliyordur” demem üzerine], olabilir; ama burada onlara yardım eden çok, belediyelerin vakıfları, valilik, bazı zenginler kendileri ve başka başka vakıflar da yardımda bulunuyor, bu yardımlarla yaşamak rahat geliyor onlara” (Hamit, yerleşik, 02.08.2011).

Sığınmacıların, bir tepki ya da tedbir olarak yerleşik tarafından görmezden gelinmesinin örneklerini de görmek mümkün oldu alanda. Yaptığımız derinlemesine görüşmelerde yerleşğe sorduğum sorulardan birisi de kendilerinden maddi ya da manevi yardım isteyen bir sığınmacı olup olmadığı idi. Bu sorunun peşinden, verilen cevaba göre, yardım isteğine nasıl bir cevap verildiğine ilişkin konuşuyorduk. İran Pasajı içinde mağazası bulunan Mümin’in bu soruya verdiği yanıt şu şekildeydi:

“Maddi anlamda zaten sen güvenip veremezsin. Bu ben de olsam başka buradaki herhangi bir esnaf da olsa hani maddi anlamda sana hiç güven vermiyor ki. Çünkü sığınmacı, ne olduğunu bilmiyorsun. Geçmişini bilmiyorsun, arkadaşın değil” (Mümin, yerleşik, 11.10.2011).

“Güven vermeyen”le ilişkilendirilmek, yerleşğin tercih etmediği, sakındığı bir durum olarak ortaya çıkabiliyor. Sığınmacı kültürel grubunun güven vermeyen, tekinsiz olduğuna dair yerleşikteki kalıp yargılar, iki kültürün karşılaşmasında yerleşik kültürel grup üyelerinin sakınma tutumu geliştirmesine yol açabiliyor. Sınırın ötesinden gelen yabancıların tekinsizliğine vurgu yapan zorunlu göç stratejisi, gündelik hayatta yerleşğin sığınmacılarla olan ilişkisini saklama taktiği geliştirmesine yol açabiliyor.

Bu görmezden geliş, gündelik hayattaki karşılaşmalarda kültürel gruplar arasında bir iletişimden *sakınma* tutumu geliştirilmesinin ötesine geçerek, içinde “yabancı nefreti” barındıran bir hale gelebiliyor; bu hal, banal milliyetçiliğin en görünür olduğu durumlardan birini ortaya çıkarıyor. Banal milliyetçilik, bir kültürel grubun aşağılanmasında görünürlük kazanıyor. Malik, mağaza komşusu olan iki Afgan sığınmacı hakkında düşündüklerini şu şekilde ifade ediyor:

“Bi de, özellikle bu Afganlılar vatanları için çalışmıyorlar, çünkü vatan sevgisi onlarda bizim gibi değil. Türklerde mesela vatan sevgisi hakaten üst düzeyde. Onlarda bu görüş yok. Onlar Afganistan’dan bi kaçayım, dışarıya adımımı atayım, geride kalan aile, efradın, vatanın, toprağın ne olursa olsun düşüncesindeler” (Malik, yerleşik, 10.12.2011).

Sığınmacılarla ilişkilendirilmemeye özen gösteren ya da sığınmacıların görmezden gelinmesi gerektiğini düşünen yerleşğin, bilinçli bir şekilde sığınmacıları görmezden gelme taktiği geliştirmesinin nedeni, sığınmacıların bilinirliğinin “ne” ile ilişkilendirildiğidir. Yerleşğin sığınmacılara ilişkin bilgisi 2 başlık altında değerlendirilebilir: (i) Onların sığınmacı olmalarına dayalı bilgi. Bu bilgiler temel olarak sığınmacıların ülkelerini terk ediş nedenleri ve Türkiye’de geçici bir süre için bulunmalarıyla ilişkilenebilir. (ii) Onların farklı bir kültürden geliyor olmalarına dayalı bilgi. Bu bilgiler ise temel olarak sığınmacıların ahlakları ve “sözde” demografik özellikleri ile ilişkilenebilir.

Sığınmacıların yerleşik tarafından bilinirliği, ülkelerini terk ediş nedenleriyle tanımlandığında yerleşikle yabancıların karşılaşması, bir taktik olarak banal milliyetçiliği içerir.

“İranlı, Afgan hepsi bir, hepsi vatan haini” (Veli, yerleşik, 29.07.2011).

“Ülkelerinden kaçmış insanlar işte, böyle insana ne denir ki”
(Fuat, yerleşik, 24.10.2011).

“Sonuçta yerlerinde rahat durmadıkları için ülkelerinden kovulmuşlar” (İsmail, yerleşik, 26.09.2011).

Yerleşik için, sığınmacıların Türkiye’de kalıcı olmamalarının nedeni, sığınmacıların hedefe ulaşabilmek için din değiştirme taktiğini üretecek kadar başka bir ülkeye gitmeyi çok istemeleri. Bu durumun yerleşigi sinirlendirdiğini görmek ilginçti. Tehdit yaratan yabancıнын kalıcı olmamasının, yerleşik tarafından arzulanır bir şey olması beklenirken sinirlendiren bir şey oluyor. Banal milliyetçilik taktiği, kültürel olarak aşağıladığı sığınmacılar tarafından tercih edilmiyor olmaya bir tepki olarak ortaya çıkıyor.

“Yeri geliyor devlet, bizim Türkiye Cumhuriyeti bunların hepsine bakıyor. İlacı bedava, sosyal hakları bedava. Yaklaşık, onlar da sığınma talebinde bulunuyorlar, artı siyasi, artı neticede bir takım dışarıya gitmek için burası bir bölge İranlılara. Bazı gelen İranlılarda da son zamanlarda, biraz gençlik artık buraya sığınanlarda özenti, Hristiyanlığa özenti var. Boyunlarında haç işaretleri, Avrupa’ya özenmeler, Amerika’ya. Genelde hepsi Amerika’yı istiyor şu anda, Amerika, Norveç. Bilmiyorum da, zaten Hristiyanlığa da biraz yatkınlar”
(Ökkeş, yerleşik, 11.10.2011).

Sığınmacılara dair bilgi, yerleşigin algısındaki demografik özellikleriyle dolaymlandığında onların hem sığınmacı olmaları hem de farklı kültürden geliyor olmaları görünürlük kazanıyor.

“Afganistan’ın, İran’ın, Suriye’nin okumamışı, iş bulamamışı bizim ülkemize geliyor. Hepsi için kötü insanlar demiyorum, İran’dan gelmiş ama iyi bir insan” (Hayrettin, yerleşik, 09.09.2011).

“Yani şimdi, bizim vatandaşlarımız gibi çok dürüst olanları da var, ama pek dürüst olmayanları da var. O kadar içlerine sızmışlığım, sızmışlığım demeyeyim de, o konu da pek bilmiyorum” (Ökkeş, yerleşik, 11.10.2011).

“Cahiller, eğitimsizler. Üç kuruşa çalışmak zorunda kalıyorlar. Bayanlar daha çok trikotajda çalışıyorlar. On tane erkeğin

arasında çalışmak zorunda kalan kadın ne iş yapar? Atletle dolaşan erkekler” (Yusuf, yerleşik, 14.09.2011).

Alandaki kültürlerarası karşılaşmalar tek bir bağlamın içinden ifadesini bulmuyor. Yerleşğin, gündelik hayatında karşılaştığı sığınmacıların farklı kültürlerden olmaları bağlamında yaptığı yorumlar ortaya koyuyor ki alandaki kültürlerarası karşılaşmalar sadece yerleşik-sığınmacı karşılaşmaları değil; aynı zamanda yerleşik-Afgan, yerleşik-İranlı vs karşılaşmaları.

“İranlılar pek de iyi insanlar değiller; ama genel olarak Afganların %80’i iyi, çalışkan insanlar” (Ökkeş ve Mahmut, yerleşik, 29.07.2011).

Yerleşğin, kültürel özelliklerine vurgu yaptığı grup özellikle İranlılar oluyor. Bunun sebeplerinden birisi de gündelik hayattaki karşılaşmalarının sadece sığınmacılarla olmaması. Başka bir deyişle, yerleşik İranlılardan bahsederken İran Pazarı’nda çalışan, yaşayan, Hac yolculuğu sırasında alış-veriş yapmak için gelen, birlikte ticaret yaptığı bütün İranlılarla karşılaşmalarını göz önünde bulunduruyor.

“Benim yanımda çalışanlar da Farsî’ydi. Onlarda ahlak sıfır, kıskançlık duyguları yok. [Neden?] Bunların genleri böyle bence. İran’da da bulundum, onlarla çok da çalıştım, çok iyi bilirim onları. Yanımda çalışan çift neredeyse çocuklarım gibiydi. Kendi evime de hatta annemin evine de girip çıkıyorlardı. Bir ara dükkâna ortak etmeyi düşündüm. Birlikte gezip tozu yorduk da. Bir gün adam benden borç para istedi, memleketteki abisine göndermek için, yaklaşık 2000 \$. Ben de verdim. Bir süre sonra bunların yine giriş-çıkış yapmaları gerekti. Rutin bir şey, şüphelenmedim yani. Bir süre sonra da bunların geri dönmeyeceğini anladım. Aradım, galiba siz geri dönmeyeceksiniz, şu benim parayı gönderin dedim. Adam bana, biz senin yanında çalışırken sen karımla yatmışın bu yüzden sana parayı göndermeyeceğim dedi. Bir erkek bunu nasıl söyleyebilir? Bizde olsa böyle bir şey düşünüyorsan eğer, çünkü değmedi eli elime kadının, bacım olsun, gelir adamı öldürürsün, sonra yine parasını ödemezsen ödemezsin” (Malik, yerleşik, 11.08.2011).

“[Yeni taşındıkları mağazanın tuvaleti hakkında] Burayı ilk

tuttuğumuzda o kadar pisti ki, İran'lılar vardı önce. Çok pis, gereksiz insanlardı, kovaladık zaten onları” (Ökkeş, yerleşik, 11.10.2011).

“[İranlı sığınmacılar için] Çok dindar görünüyorlar ama içleri öyle değil. Kadınları da zorunluluktan kapanyolar, Türkiye’de hemen açılıyorlar. Öyle pek de iyi insanlar değiller” (Rüştü, yerleşik, 25.07.2011).

“Evet, sessiz sakın görünüyorlar ama selam bile vermiyorum. Bunlara değmezmiş gibi geliyor bana. Tüm dünyada böyle ama. Afganlar pek de rağbet görmezler” (Malik, yerleşik,11.08.2011).

Sosyal İlişki Ağları

Sığınmacı olmalarından dolayı ortak kültürel grup özelliklerine sahip bir sığınmacı topluluğundan bahsedemeyiz. Ancak sığınmacıların hangi ülkeden geldiklerine göre sınırları belirlenmiş kültürel gruplar oluşturduklarını söylemek mümkün. Böylesi bir ilişkilene şekli elbette sosyal ilişki ağı yapısının da belirleyenlerindedir. Bu nedenle öncelikle farklı kültürlerden gelen sığınmacıların Gaziantep’te kurdukları ve (ya) sürdürdükleri sosyal ilişki ağlarına ilişkin genel bir betimleme yapmak yerinde olacaktır.

Afgan sığınmacılar arasındaki sosyal ilişki ağları yoğun, gelişkin ve işlevsel. Göçe karar verme, Gaziantep’e yerleşme, sağlık problemleri, ev bulma, iş bulma gibi konularda bu ağ devreye giriyor. Afgan sığınmacılar arasındaki sosyal ilişki ağlarının bu yapıda olmasının en önemli nedenlerinden birisi, gerekli durumlarda kendilerini temsil etmesi ve herkesi bir araya toplayabilmesi için bir başkan seçmiş olmaları. Özellikle sorunlu, krizli durumlarda başkan çağrıda bulunuyor ve Gaziantep’te bulunan Afgan sığınmacılar bir araya geliyorlar. Zaman zaman ortak eylemler planlıyorlar. Birbirlerine mümkün olduğunca yakın evlerde oturmayı tercih ediyorlar ve Gaziantep’te sığınmacı olmalarından kaynaklanan ortak paydayı “akrabalık” olarak tanımlıyorlar. İstisnai örnekleri hariç, sosyal nedenlerle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Afgan sığınmacılar, güvenlikleri için gerekli olduğunu düşündükleri bu ağ yapısının, kimi zaman hayati tehlikelere yol açabilecek bir kıskançlık ve dedikodu ağını da besleyebildiğini ifade ediyorlar. Gündelik hayatlarında bir haberleşme aracı olarak kullandıkları internet, dünyanın başka yerlerindeki Afganlarla

iletişimlerini sağlasa da orijin kültürleriyle iletişimlerinde işlevsel değil. Başka bir deyişle, sosyal ilişki ağlarının kurulma ve gelişme yönü, orijin kültüre doğru olmuyor.

Iraklı sığınmacıların, Gaziantep'teki sayıları oldukça az. Yoğun ve gelişkin bir sosyal ilişki ağından bahsedilemese de işlevsel bir ilişkiler ağına sahipler. Özellikle 'hastane işlerinde' ve yardım olanaklarının paylaşılması konusunda bu ağı kullanıyorlar. Birbirlerine yakın civarlarda oturuyorlar.

İranlı sığınmacılar arasında işlevselliği olan bir sosyal ilişki ağından bahsetmek zor. Gaziantep'teki sayıları oldukça az olan İranlı sığınmacılar, ağırlıklı olarak politik nedenlerle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmışlar. Türkiye'deki bekleme sürelerinin -Afgan sığınmacıların bekleme sürelerinin aksine- aylarla ifade edilecek kısalıkta olması, sosyal ilişki ağlarının kurulması ve sürdürülmesi ve var olan ağın geçişkenliği açısından olumsuz bir etki yaratıyor.

Farklı bir kültürün içinde gündelik hayatlarını yeniden kurmaya çalışan sığınmacılar için bu yardımlaşma ağı, sığınma deneyiminin travmatik etkilerine karşı belirli bir koruma sağlaması açısından sıklıkla hayati önem taşıyor. Sekiz aylık hamile olan Vefika'nın iki yaşındaki oğluyla birlikte Gaziantep'e gelmesinin üzerine, bu yardımlaşma ağını işleterek kendisini nasıl koruma altına aldıklarını üç senedir Türkiye'de sığınmacı olan Fadale şu şekilde anlatıyor:

"Önce bizim apartmanda bir ev kiraladık kendisi için. Ama kadın tek başına, hamile de. Rahat edemedim, içime sinmedi. Rahiye'ye [Fadale'nin eşi] gidip kadını çağırmasını söyledim, doğum yapınca kadar bizimle yaşayabileceğini söyledik. Çok ağlıyor, her gece sesini duyuyoruz. Ağrıları da var, doktora gitmesi gerekiyor ama henüz geçici TC numarası çıkmadı. Sigortası yok. Yine de geçen gün doktora gittik birlikte. BM'den bir hafta sonra çıkar demişler TC numaran, ama daha yeni çıktı. Evden çıkamıyor, çok ağlıyor. Onun için resmi işleri ben yaptım. Yine gittik doktora, bu sefer sigortası olduğundan ben ödemedim. O kadar fazla üzülüyor ki" (Fadale, Afgan sığınmacı, 26.07.2011).

"Vefika çok ağlıyor, çok üzülüyor. O yüzden hiç yalnız bırakmıyorum onu. Parka, çarşıya giderken, evde otururken hep çağırıyorum. (...) BM'den çağırdılar Vefika'yı, görüşmeye,

haftaya Ankara'ya gidecekler. [Tek mi gidecek Vefika?] Yook, nasıl gitsin. Sadi'yle gidecekler” (Rahiye, Afgan sığınmacı, 13.10.2011).

Bir sosyal ilişki ağını kurmak veya var olan bir ağa dahil olmak ve bu ağı sürdürmek, sığınmacılara sosyal sermaye (Portes, 1995) de sağlar. Sığınmacılar, “bir kültürel gruba, ilişki ağına veya sosyal bir yapıya üyelikleri sayesinde sınırlı kaynaklara ulaşabilme kapasiteleri”ni (Portes, 1995, s. 12), yani sosyal sermayelerini ülkelerini terk ederken geride bırakmak zorunda kalırlar. Bu aynı zamanda, gündelik hayatın önemli belirleyicilerinden olan aitlikleri ve bu aitlikler dolayısıyla “sınırlı kaynakları, ihtiyaç durumunda seferber edebilme yeteneğini” (Portes, 1995, s. 12) geride bırakmak anlamına gelir. Sığınmacıların, içine girdikleri yeni kültürde gündelik hayatlarını yeniden kurabilmeleri için sosyal sermayelerini de yeniden kurmaları gerekir.

Farklı ülkelerden gelen sığınmacılar arasında tanımlı bir sosyal ilişki ağından bahsetmek mümkün olmadığı gibi sığınmacılar İran, Irak ve Afganistan dışında başka ülkelerden gelen ve sayıca az olan örneğin Filistinli sığınmacıların varlığından haberdar değiller. Sadece yerleşikle sığınmacılar arasında tanımlı bir ilişki ağından bahsedilebilir ve bu kültürlerarası sosyal ilişki ağının yapısını da ıralayan iki durum tanımlanabilir. Bu durumlardan ilki, neden buradaki Türklerle ilişkisi hakkında ya hiç sorun yokmuş gibi ya da hiç ilişkisi yokmuş gibi ifadeler kullandığını sorduğumda, alan araştırmamın sonlarına doğru Sadi'nin verdiği cevapla özetlenebilir:

“BM'den görüşme için çağırdıklarında söylediler bize, kimseyle konuşmayın diye. Yani işte mümkün olduğunca az konuşun diye. Meselam, valilikten de şey dediler, 'istediğiniz şeyden şikâyet edin ama hiçbir zaman Türkiye'den ve Türklerden şikâyet etmeyin' diye öğüt verdiler” (Sadi, Afgan sığınmacı, 01.11.2011).

Sığınmacıların tehdit altında olduklarına dair algısını artıran bu öğütler, her ne kadar ‘iyi niyetli’ olduğu düşünülebilse de, kültürlerarası sosyal ilişki ağlarının kurulmasını ya en baştan engelliyor ya da düzensiz ve yüzeysel bir ilişki ağının ortaya çıkmasında rol oynuyor.

“Türkiye’de hiç kimseden yardım almıyoruz. Hem zaten güvenliğimiz için pek kimseyle konuşmuyoruz. Hikâyemi

anlattım sana, zor, benim hikâyem çok zor. Bu yüzden burada arkadaşımız yok, güvenliğimiz için” (Mohammed, İranlı sığınmacı, 01.08.2011).

Yerleşikle sığınmacıların aralarındaki ilişki ağı, komşuluk veya arkadaşlıktan ziyade mekânsal, zamansal ve bağlamsal olarak iş üzerinden tanımlanabilir. Özellikle İran Pazarı’nda yerleşikle sığınmacıların aynı mekânda, belirli dönemlerde çok uzun saatler boyunca birlikte çalışıyor olmaları, aralarında tanımlanabilir bir sosyal ilişki ağı ortaya çıkarsa da, bu ağ bağlamını değiştirerek ilişkilerin gündelik hayatın geneline yayılmasına, çok katmanlı ve güçlü bir yapıya doğru evriliyor.

“[Hiç sığınmacı arkadaşınız var mı?] Var birkaç tane. Buralarda çalışıyorlar, tanıyoruz elbette bazılarıyla. [Dışarıda görüşüyor musunuz?] Yok, dışarıda görüşmeye hiç vaktim yok” (Coşkun, yerleşik, 02.08.2011).

Her ne kadar sığınmacıların güvenlikleri için duydukları endişe hem yerleşikle hem de diğer sığınmacılarla aralarındaki ilişkiyi zayıf ve yüzeysel kılsa da ihtiyaç duydukları sosyal sermaye nedeniyle ilişki ağlarını genişletmeye çalışıyorlar. Ancak, bu ilişkinin yerleşikle kurulmasındaki engel, yerleşik sığınmacıları görmezden gelmesi ve diğerlerinin gözünde sığınmacılarla ilişkilendirilmeyi reddetmesi oluyor. Bu nedenle, ilişkiler iş bağlamının dışına taşınmıyor.

“Burada sadece işimiz yakın olduğundan dolayı burada oturuyorlar yani ev burada olmadığından dolayı. İşte ister istemez burada satış falan yaptıkları için diyalog kuruyorsun yani. Tezgâh açıyorlar, mecburen işte çay içiyorsun birlikte oturup. Yani komşuluk değil de sadece sabahtan akşama görüyorsun” (Mümin, yerleşik, 11.10.2011).

“Arkadaşlık var, ama öyle gidip gelmedik hiç. [Gidip gelmeyi siz mi tercih etmiyorsunuz?] Yok, biz çok tercih ediyoruz, yani biz çok istiyoruz gitsek, gelsek, arkadaş olsak, ne bileyim aile olarak gitsek, onlar da gelseler, çok istiyoruz. Ama onlar, hani onlardan bir hareket görmediğin zaman biz de biraz geri çekiliyoruz” (Fadale ve Rahiye, Afgan sığınmacılar, 09.10.2011).

Yerleşik, gündelik hayatta sığınmacılarla ilişkilendirilmemeyi tercih etse de mekân sanal ortam olunca kültürlerarası sosyal ilişki ağlarının görünürlüğü artıyor. Sığınmacılar tarafından da daha güvenli ve ekonomik

bulunan sanal ortam, kültürlerarası sosyal ilişki ağlarının gündelik hayattaki geçişkenliğini, katmanlılığını ve yoğunluğunu artırmaya da, ağın içindeki ilişki sayısını artıran bir araca dönüşüyor.

Belirsizlik ve Kaygı

Farklı kültürel gruplar arasındaki dilsel, fiziksel benzerlikler, ortak ifadeler hemen dikkat çekiyor. Ancak, beklenebileceğinin aksine sığınmacıların başka bir ülkeye değil de -kalıcı mülteci statüsü vermemesine rağmen- Türkiye'ye gelme nedenleri kültürel benzerlikler olmuyor. Sığınmacılar, Türkiye'ye gelme nedenlerini yakınlık ve sınır geçme kolaylığı olarak ifade ediyorlar:

“Pasaportum olmadığı için Türkiye'ye geldim. Hem yakın, hem de sınır güvenliği pek yok. Avrupaya girmek kadar zor değil” (Ömer, İranlı sığınmacı, 10.12.2011).

“Evet, başka bir ülkeye gidebilirdim ama zaten İran üstünden geldim. Ben kaçak geldim. İran üstünden geldim ama İran çok tehlikeli. İran, Pakistan yakın bize ama gitmek çok tehlikeli. [Afganistan'dan çıktıktan sonra örneğin Kanada'ya da gidemez miydiniz?] Yok, Kanada'ya gitmek çok zor. [Ya da Yunanistan'a gidemez miydiniz?] Evet, o şeye göre yani, maddi duruma. Yani maddi durum iyi olursa gidersiniz, ama eğer maddi durum iyi olmazsa yapacak bir şey yok” (Fadale, Afgan sığınmacı, 09.10.2011).

Kalıp Yargılar

Kültürel benzerlikler, son derece karmaşık olan zorunlu göçe karar verme sürecinde Gaziantep'te bulunan sığınmacılar açısından belirleyici etkenlerden biri olarak ifade edilmese de gündelik hayattaki kültürlerarası iletişimlerinde diğerinin kültürüne ilişkin sahip olunan bilgi ve kalıp yargılar oldukça önemli role sahip. Kalıp yargıların, gündelik hayattaki kültürlerarası karşılaşmalara içkin olabilen belirsizlik ve belirsizlikle bağlantılı olarak ortaya çıkan kaygı ile baş edebilmek için devreye sokulması, taktiksel bir tercih olarak okunabilir. Bu bağlamda kalıp yargılar, alanın öznelinin çıkar tanımlarıyla ilişkilidir ve bize bu ilişkiyi takip ederek kalıp yargıların gündelik hayattaki kültürlerarası iletişime etkisi dolayısıyla sığınmacılık deneyiminin ne şekilde belirlenebileceğini tartışabilme imkânını verir.

Alandaki kültürlerarası iletişimin en önemli belirleyenlerini yerleşğin yabancı korkusunun ve sığınmacılığa ve sığınmacıların orijin kültürlerine ilişkin kalıp yargılarının oluşturduğunu söylemek mümkün. Yerleşikle sığınmacı arasındaki iletişimde, sığınmacılar, her şeyden önce “yabancı” olarak tanımlanıyor ve alandaki temel kalıp yargılar da bu tanımlamadan besleniyor. Yabancı, bizliği kuran temel etkenlerden biri olarak, kişinin kendini içinde tanımladığı kültürel gruba, oraya ait olmamasıyla dahil edilir. Başka bir deyişle, yabancının “gruba mensubiyeti hem onun dışında olmayı hem de onunla karşı karşıya gelmeyi” (Simmel, 2009, s. 149) içerir. Sığınmacılarla yerleşğin karşılaşmalarında “yabancının tekinsizliği”, merkezde yer alır.

Yerleşğin sığınmacılığa ilişkin en temel kalıp yargısı, bir kişinin ülkesini terk etmesinin, üstelik de savaş durumunda, “vatan hainliği” olduğu yönünde:

“İranlı, Afgan hepsi bir, hepsi vatan haini” (Veli, yerleşik, 29.07.2011).

“Adam kendi ülkesinde savaş varken kaçmış. Bunu yapan, Türkiye’yi hayli hayli satar, de mi yani? Gizli ajan falan hesabı” (Kerim, yerleşik, 28.09.2011).

“Narıyor adam, bizim kömürümüzü, devletin verdiği kömürü bana satıyor. [Neden böyle yapıyorlar sence?] Ya atıyorum Afganlar. Savaş yüzünden ülkesini terk etmiş bir insan. Böyle bir fedakârlığı bekler misin? Ben beklemem” (Recep, yerleşik, 24.10.2011).

Savaşın Irak ve Afganistan’da var olması nedeniyle bu kalıp yargı da daha çok Iraklı ve Afgan sığınmacıları işaret ediyor. Yerleşğin algısında, eğer ülkede savaş durumu yoksa Türkiye’ye gelen sığınmacı işlediği bir “suç”tan ötürü ya ülkeyi kendisi terk etmek zorunda kalmıştır ya da devlet onu sınır dışı etmiştir:

“[İranlı sığınmacılar için] Buraya farklı bir suçtan dolayı gelmişler. Siyasi bazı şeylerden” (Mahmut ve Baki, yerleşik, 01.08.2011).

“Vatanını satan” ya da “devletine karşı suç işleyen” ve en önemlisi geçmişini bilmediği⁸ sığınmacıların “tekinsizliğini” yerleşğin algısında

⁸ *Bilmiyoruz ki kim olduklarını Taliban mı, El-Kaide mi?!”* (Fuat, yerleşik, 24.10.2011).

besleyen bir diğer kalıp yargı da onların demografik özelliklerine ilişkin algısından doğuyor:

“Afganistan’ın, İran’ın, Suriye’nin okumamışı, iş bulamamışı bizim ülkemize geliyor. Hepsi için kötü insanlar demiyorum, İran’dan gelmiş ama iyi bir insan” (Hayrettin, yerleşik, 09.09.2011).

Yerleşğin algısında var olan, sığınmacıların demografik özelliklerine dair bu kalıp yargılar, zorunlu göçün, nasıl bir deneyim olduğuna ilişkin sahip olduğu oldukça yüzeysel bilgisinden temelleniyor. Bu nedenle yerleşik, sığınmacıların çalıştıkları işler, oturdukları evler bağlamında Türkiye’deki yaşam koşulları ile devletin sığınmacılara tanıdığı haklar arasında ilişki kur(a)muyor.

Alan araştırmamın gidişatını da etkileyecek kadar genel bir uzlaşımın kabul edilen en belirgin kalıp yargı, İranlılara ilişkindi. Alanın İranlılar dışındaki özneleriyle sohbetlerimizde İranlılar için kullanılan genel ifade “ahlaksız” oldukları üzerinde yoğunlaşıyordu:

“Bunlar daha çok Farsîler. Yani Perslerden olan, ateşe tapan, Şii İranlılar. (...) Benim yanımda çalışanlar da Farsîydi. Onlarda ahlak sıfır, kıskançlık duyguları yok. [Neden?] Bunların genleri böyle bence” (Malik, yerleşik, 11.08.2011).

“İranlılar bazı konularda bizden çok ileri. Mesela, İranlıların mezhepleri biraz daha geniş. Ne demek istiyorum, bir erkek İran’a gidip de orada bir kadını beğenirse eğer mollaya gidip kendisini o kadınla evlendirmesini isteyebilir mesela. Öyle aynı evin içinde karı-koca hayatı yaşamaya başlıyorlar. İşte erkek kadının, evin ihtiyaçlarını falan karşılıyor bu süre zarfında. Sonra adam o kadından sıkılınca ya da ne bileyim daha güzelini bulunca yine mollaya gidip kendisini o kadından boşamasını isteyebiliyor. Yani, senin anlayacağın zinayı yasallaştırmışlar. Benim mağazamın karşısında da İranlı sığınmacılardan biri oturuyor. Oraya da giren çıkan belli değil; günahlarını almayayım, ben bir şey görmedim, o yüzden bir şey diyemem ama orada ne halt ettiklerini de bilemem. Belki de sadece kendi milletine çalışıyordu” (Kemal, yerleşik, 09.08.2011).

İranlılara ilişkin kültürel kalıp yargılar kadar görünürlüğü yüksek ve etkisi geniş olmasa da neredeyse bir özdeşleştirmeye varmış olan diğer

bir kalıp yargı da Taliban'la Afgan sığınmacılar arasında kurulan ilişki. Böylesi bir özdeşleştirme her ne kadar her zaman olumsuz bir içerik veya imayla yapılmıyor olsa da alandaki birçok Afgan sığınmacının ülkesini terk etmek zorunda kalmasının nedeni olan Taliban örgütlenmesi ile birlikte anılmaktan duydukları rahatsızlığı dile getiriyorlar.

“Bir cenazemiz oldu, işlemler için burda asri mezarlığa gittik. Mezarlıktaki adam bizim Afgan olduğumuzu öğrenince, bizim de geçenlerde bir şehidimiz oldu dedi; Taliban için savaşmış. Ben de, biz de Taliban'la savaşıyoruz. Sizin şehidiniz bize karşı savaşmış; o şehit sayılmaz dedim” (Veysi, Afgan sığınmacı, 07.11.2011).

Zamansal Belirsizlik

Sığınmacılar, Türkiye’de buldukları süre boyunca sığınma taleplerinin değerlendirilmesi, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri, bu yerleştirilmeler yapıldıktan sonra Türkiye’den ayrılacakları zamana ilişkin bir dizi zamansal belirsizlik yaşıyorlar. Tüm bu zamansal belirsizlikler, bir yandan sığınmacıların bir takım psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olurken bir yandan da yerleşimin algısında, psikolojik sorunlar yaşayan bu *yabancıların tekinsizliğini* artıran bir etki ortaya çıkarabiliyor.

Bekleyiş anlamına da gelebilecek olan sığınmacılık deneyiminin belirsizlikle iralanması, sadece sığınmacıların prosedürel işleyişe dair yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklanmıyor, bunun yanı sıra, BMMYK’dan kendilerine verildiğini söyledikleri bilgiler de var olan belirsizliği besleyebiliyor.

“BM’ye ilk başvurduğumuzda en geç 1,5 yıl sonra Kanada, Amerika ya da Avustralya’ya yerleştirileceğimiz söylendi ama 2,5 yıldır Türkiye’deyiz, gideceğimiz zamanı bekliyoruz” (Fadale, Afgan sığınmacı, 26.07.2011).

“İş yok, çalışmaya izin yok, bunlar hep sıkıntı ama en kötüsü burada ne kadar kalacağımızı bilmemek. BM’den birileri gelmişti Antep’e, bana da altı ay içinde kabulümüzle ilgili bir haber verileceği konusunda söz verdi ama yine haber yok. Her hafta internette dosya numaramızı girip kabul alıp almadığımıza bakıyoruz. Her altı ayda bir yeniden bir sonraki altı ayı beklememiz söyleniyor. İlaç almadan uyuyamıyorum. Bana deseler ki sana beş yıl sonra cevap vereceğiz tamam”

diyeceğim ama 5 yıl sonra gerçekten bana cevap versinler böyle azapta yaşatmasınlar” (Mehtap, Iraklı sığınmacı, 01.10.2011).

İkinci Dil Yeterliği

Diğerinin dilini bilmemek, yerleşik açısından ön yargıyı besleyen bir şey olurken sığınmacılar için de belirsizliği, kaygıyı ve hatta korkuyu besliyor. Sığınmacıların iletişimlerinde Türkçe’yi kullanmak durumunda kalmaları, dili iyi bilmemeleri halinde, var olan kaygıyı körükleyebiliyor. Bu durumun örneklerinden biri, Ziya (Iraklı sığınmacı) ile yaptığımız telefon görüşmesinde yaşandı. Derinlemesine görüşme yapmak üzere buluşma ayarlamak için Mehtap’ı (Iraklı sığınmacı) bana vermiş olduğu numaradan aradım. Numarayı verirken numaranın kendisine değil Ziya’ya ait olduğunu ama kendisine ulaşmak istediğimde bu numaradan ulaşabileceğimi söylemişti. Aradığımda telefon açılmadı. Yaklaşık on dakika sonra aradığım numaradan benim telefonuma çağrı bırakıldı. Tekrar aradığımda bu sefer telefon açıldı; Ziya’yla konuştum. Mehtap’ı sordum ama Ziya bilmiyorum dedi. Türkçe’si de pekiyi değildi ama ben yine de derdimi anlatmaya çalıştım. Ziya, ısrarla Mehtap’ı bilmediğini söyledi ve telefonu kapattı. Bir gün sonra, görüştüğümüzde olanları Mehtap’a anlattım. “Görüşmeye çağıracaklar İstanbul’a, tanımadıkları bir numara arayınca korkmuşlar” diye açıkladı Mehtap⁹. Bu örnekte de görüldüğü gibi, Türkçe’yi iyi bilmemek, sığınmacıların diğerini çeşitli tahminler yaparak anlamaya çalışmalarına neden oluyor; öncelikleri de; başka bir deyişle *çıkartları*, bu tahminleri etkiliyor. Bunun yanı sıra, dil bilmemenin yol açabildiği belirsizlik ve kaygının yoğunluğu, kültürlerarası iletişimden sakınmayı da doğurabilmektedir.

Dil bilmemek, gündelik hayatta, yerleşik sert bir milliyetçi tepkiyle, sığınmacıları, “tekinsiz yabancıları” net bir şekilde dışarıda bırakmasına yol açabiliyor. Alan araştırmam süresince sıklıkla ziyaret ettiğim aşevinde kadınlarla sohbet ederken sığınmacıları her sorduğumda aldığım ilk yanıt “dillerini bilmiyoruz” oluyordu. Yüzlerini ekşiterek, seslerini hafifçe kısarak verdikleri bu yanıtta, “siz onların dilini bilmeseniz de sığınmacıların bazıları Türkçe konuşabiliyor” diye itiraz ettiğimde veya “aynı sıraya girip yemek alıyorsunuz, aynı mahallede oturuyorsunuz” diye ısrarcı olduğumda da durum değişmiyordu, “biz onların ne dediğini anlamıyoruz” diyor ve bu konuda konuşmak istemediklerini belli ederek beni savuşturuyorlardı. Aşevinin salonunda veya bahçede

9 15.11.2011 tarihinde Ziya’nın (Iraklı sığınmacı) evinde yaptığımız görüşme.

beklerlerken ya da yemek sırasındayken yerleşikle sığınmacılar arasında gerçekleşen herhangi bir diyaloga hiç şahit olmadım. Sığınmacılardan hoşlanmadıklarını görebiliyordum ama bu durumu sadece dil bilmemekle gerekçelendiriyorlardı:

“Dil bilmiyorlar ama işlerine gelince anlıyorlar” (Nuray, yerleşik, 28.09.2011).

“Sığınmacılar buradakilerle kaynaşmıyorlar, komşuluk yapmıyorlar, dil bilmiyorlar, zaten gelenler geri gidiyor” (Gülpembe, yerleşik, 28.09.2011).

Sonuç

Kişilerin, haklı gerekçelerle güvenliklerini tehdit altında hissetmeleri nedeniyle kendi ülkelerinden çıkmak zorunda kalmaları durumunda gerçekleşen zorunlu göç, sadece devletlerin sınırlarını ilgilendiren bir konu değil; gündelik hayatta sıradan insanların deneyimledikleri bir süreçtir. Bu bağlamda, farklı ülkelere gelmiş olan sığınmacılar ve sığındıkları ülkedeki yerleşik olmak üzere farklı kültürler arasında gerçekleşen karşılaşmaların gündelik hayatta nasıl deneyimlendiği zorunlu göç sürecinin önemli bileşenlerinden biridir.

Zorunlu göçle, sığınmacılar, evlerini, ailelerini, sevdiklerini, gündelik hayat rutinlerini, alışkanlıklarını, anlam ve *çıkarma* dolu olarak algıladıkları *habitus*larını geride bırakırlar. Bu bağlamda sığınmacılar, anlam yaratamadıkları, anlam üretimine dahil edilmedikleri ya da anlam yaratmakta zorlandıkları bir alanda var olmaya çalışırlar. Sığınmacı ile yerleşimin karşılaşmasını, sığınmacılık deneyimine içkin olan geçicilik, belirsizlik, tehdit algısı ve ilticanın politika yüklü içeriği ırarlar. Bu nedenle gündelik hayatta, yerleşikle sığınmacılar arasındaki kültürlerarası iletişimi anlama çabası makro düzeydeki politikalarla mikro düzeydeki gündelik hayat pratikleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi öngörmeyi gerektirir.

Alanın özneleriyle birlikte ürettiğimiz verilerin doğrultusunda ortaya koymaya çalıştığım bulgu ve sonuçlara göre kültürlerarası karşılaşmaların gündelik hayatta yoğun bir şekilde yaşanması, niteliksel açıdan, kültürlerarası iletişimin de yoğun olduğu anlamına gelmiyor. Gündelik hayatta yerleşimin sığınmacıları güvenliği, huzuru, bütünlüğü ve refahı tehdit eden “tekinsiz yabancılar” olarak algıladıklarını görebiliyoruz. Başka bir deyişle alanda yerleşimin sığınmacılarla kurduğu kültürlerarası iletişimi, banal milliyetçilik imliyor. Bu bağlamda yerleşik, sığınmacıları

görmezden geliyor ve onların varlığından rahatsız oluyor.

Yerleşimin sığınmacılara ilişkin algısının bu yönde olması ve sığınmacılığın tehdit algısı, geçicilik ve belirsizlik içeren bir statü olması gündelik hayattaki kültürlerarası iletişimi büyük ölçüde belirliyor. Öncelikle devletin zorunlu göç ve sığınmaya ilişkin stratejisinin gündelik hayattaki yansımaları olarak okuyabileceğimiz yerleşimin sığınmacıları görmezden gelme taktiği, kültürlerarası ve sosyal iletişim ağlarının zayıf ve yüzeysel olmasını doğuruyor. Gündelik hayattaki karşılaşma sıklıklarına tezat bir şekilde, sosyal ilişki ağlarının yüzeysel olması, kültürlerarası karşılaşmaları, diğerini dışarıda tutan sınırlarla karakterize ediyor. Bu ince sınırlar, farklı kültürel grup üyeleri arasındaki bilgi paylaşımını da önemli ölçüde engellediği için kişilerin diğerine ilişkin belirsizlik ve kaygı algılarını sürekli yeniden ürettikleri bir süreç söz konusu oluyor.

Bu süreçte belirsiz bir bekleyiş içinde olan sığınmacılar, gündelik hayatlarını yeni bir kültürün içinde kurmaya çalışırken hem kendilerine yönelik hem de kendilerinde var olan kalıp yargılar, zamansal belirsizlik ve ikinci dil yeterliği/yetersizliği çerçevesinde deneyimledikleri kültürlerarası karşılaşmalar zorunlu göçe neden olan koşulları yeniden üretebilecek nitelikte olabiliyor.

Kaynakça / References

- Billig, M. (2002). *Banal Milliyetçilik*. Çev. Cem Şişkolar, İstanbul:Gelenek.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. (2003). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çev. Nazlı Ökten, İstanbul:İletişim.
- Canefe, N. (2007). Türkiyelilik, Türklüğün Aşağılanması ve Dink Cinayeti: Banal Milliyetçilik Çerçevesinde Bir Özeleştiri. *Birikim Dergisi*, 214, ss. 88-94.
- Canefe, N. (2015). Mülteci Sığınmacıya, Başvurucudan Göçmen İşçiye Suriye'den Arafa Giden Yol. *Birikim Dergisi*, 311, ss. 17-26.
- Çınar, H. (2000). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- De Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. Çev. Lale Arslan Özcan, Ankara:Dost.
- Demren, Ç. (2007). *Kahvehane Erkekliği: Ankara'da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi).
- Ekinci, Y. (2015). "Misafirlik Dediğin Üç Gün Olur!": Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal

Dışlanma. *Birikim Dergisi*, 311, ss. 48-54.

Geniş, Ş. ve Adaş E. B. (2011). Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik ve Sosyo-ekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), ss. 293-321.

<http://www.trtturk.com/haber/umuda-yolculuklari-trajediye-donustu-130212.html>, Erişim tarihi. 15.05.2015.

<http://www.milliyet.com.tr/700-multeci-akdeniz-de-boguldu/dunya/detay/2046682/default.htm> Erişim tarihi 15.05.2015.

<http://tr.euronews.com/2014/10/03/lampedusa-faciasinin-uzerinden-bir-yil-gecti/>, Erişim tarihi 15.05.2015.

<http://www.unhcr.org.tr/?content=417>, Erişim tarihi 15.05.2015.

https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf, Erişim tarihi 15.05.2015.

<http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/yabancilar.portal?page=sektor&id=diger> Erişim tarihi 15.05.2015.

<http://www.gaziantephaberler.com/detay.php?id=5998> Erişim tarihi 15.05.2015.

<http://www.haberler.com/gaziantep-teki-iran-pazari-nda-in-cin-top-3814332-haberi/> Erişim tarihi 15.05.2015.

<http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/yabancilar.portal?page=sektor&id=diger> Erişim tarihi 19.05.2012.

Iggers, G. (2007). *Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme*. Çev. Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı.

Kentel, F., Ahıska, M., Genç, F. (2009). *"Milletin Bölünmez Bütünlüğü" Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)*. İstanbul: Tesev.

Kundera, M. (2007). *Bilmemek*. İstanbul:Can Sanat.

Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. Çev.: Işın Gürbüz. İstanbul:Metis.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat.

Portes, A. (1995). The Economic Sociology and the Sociology of Immigration: A Conceptual Overview. A. Portes (Ed.) *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity and Entrepreneurship*, New York: Russel Sage Foundation, 1-41.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis.

Suner, A., (1999). Hong Kong'dan İstanbul'a Kent Fragmanları. *Defter*, 38, 89-110.

Wacquant, L. (2007). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, İstanbul: İletişim.

Yüce, E. (2007). *Simgesel Seçkinler ve Habitus: Hürriyet Gazetesi'nde Köşe Yazarlığı*. (Yayınlanmamış doktora tezi).